NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXXVII. ÉVFOLYAM. 1916. ÁPRILIS. IV. FÜZET.

A LEÁNYKÖZÉPISKOLÁK SZERVEZÉSÉNEK KÉRDÉSE.

I.

A felsőbb leányiskola már betegen született. Alkotóit, az ideális gondolkozású Trefort Ágostont és Molnár Aladárt, utópia vezette. A felsőbb osztályok leányait akarták a külföldi és külföldies neveléstől elcsábítani. De a terv csődöt mondott, mert épen azon osztályok sohasem járatták leányaikat ez iskolába. Más osztály hozta ide leányait, akik a kor gondolkodásához híven, csak a felületes általános műveltséget akarták megszereztetni. Céljuk inkább az volt, hogy leányaiktól és a velök járó gondtól minél tovább megszabaduljanak. A divat hatása alatt és reprezentálásból egyideig sok szerényebb jövedelmű szülő is idehozta leányait. Ez utóbbiak lassanként elszaporodtak és elárasztották a felsőbb leányiskolát. De az idő múlt. Nemcsak az általános műveltségi követelések emelkedtek aránytalanul, hanem a gazdasági viszonyok is teljesen eltolódtak. Nemcsak a leányok férjhezmenési viszonyai nehezedtek meg súlyosan az anyagiak hiánya miatt, de a férjhezmentek is a legnagyobb küzdelmek közé kerültek, amelyekkel szemben, rossz előképzettségük folytán, teljesen tehetetlenül állottak. Így a kényszerűségtől űzve a gyakorlati pályák felé fordultak. Áhítoztak magasabb szellemi és akarati műveltség után, mely a családban, a társadalomban, a megélhetés terén képesíti őket a kor követeléseinek és női hivatásuknak fokozottabb teljesítésére. Egy ideig a felsőbb leányiskola reformálását sürgették, majd követelték. Kívánták, hogy a leányokat 18 évig tanítsák, mert

kevesebb idő a leányoknak sem elegendő a komoly általános műveltség szerzésére. Kérték a gyakorlati és tudományos pályákra való előkészítést és jogosításokat. De mikor 4 évtized hiábavaló küzdelmei után belátták, hogy a hivatalos fórumok mereven elzárkóznak az élet ideális és gyakorlati kívánságai elől, akkor elhagyták a divatos iskolát és a gyakorlati iskolába, a polgári leányiskolába vitték leányaikat. Ez utóbbi egyszerre óriásit emelkedett. A polgári leányiskolák száma ma 312, az odajáró növendékek száma 57,422. Ezzel szemben 35 felsőbb leányiskola van, csak 6552 tanulóval. E számok a legvilágosabban beszélnek. A polgári leányiskola most a legjobb körökből is megkapja a leányokat. A felsőbb leányiskola pedig csak az anyagilag biztosított, a mult divatos, felületes képzésével szakítani nem tudó leányok csekély számát tudja magához vonzani. Többé nem igen járnak ide olyan gyermekek, akik tovább akarnak tanulni. A polgári leányiskolából pedig összesen 288 tanult tovább felsőbb leányiskolában, vagyis 2·7%, ami majdnem semminek mondható. Ezzel szemben a felsőbb leányiskola IV. osztályának elvégzése után a tanulók legtöbbje tanítóknőképzőbe, gimnáziumba, kereskedelmi iskolába megy, rendes vagy magántanulónak. Szegényeket csak sajnálhatjuk azon okból, mert az alap, melyre épiteniök kell, teljességgel rossz, úgy hogy rengeteget kell pótolniok, de teljesen nem lesznek arra soha életükben képesek. Különben a felsőbb leányiskolák V. és VI. osztálya a legtöbb helyen néptelennek mondható. Az 1914/15. isk. évben nem volt V. és VI. osztály Maros-Vásárhelyen, VI. oszt. Debreczenben. Az idén nincs VI. osztály Aradon, Marosvásárhelyen, a budapesti Lázár Piroska-magániskolában. A legtöbb felsőbb leányiskola V. és VI. osztályában a létszám 6—15 között ingadozik. Ha átlagban akarunk számolni, mondhatjuk, hogy egy-egy V., vagy VI. osztályban nincs több átlag 15 leánynál. 35-ször 30 az 1050 tanuló. Ha már most számításba vesszük, hogy ezek közül a jó tanulók; a felsőbb leányiskolával párhuzamosan más tanulmányra is készülnek, s elhagyva az iskolát folytatnak, a közepesek pedig csak azért tanulnak itt, mert

megfelelő iskola hiányában nehezükre esik a másirányú tanulás, nem marad a felsőbb leányiskola számlájára több mint 200—300 leány. Ennyi körülbelül az elbukó és a teljesen rossz tanuló. Ezért a 300 rossz, komolyabb tanulást egyáltalában nem akaró, arra esetleg nem képes leány kedvéért tartják fenn ma már mérhetetlen költséggel a felsőbb leányiskolákat.

Így állván a körülmények, tovább a hivatalos forumok sem zárkózhattak el a reformoktól. Annál kevésbbé tehették már ezt, mert nemcsak a nagyközönség, hanem a tanári testületek is sürgették, felterjesztéseikben és cikkeikben. De ezeket talán el sem olvasták, nemhogy figyelembe vették volna. Végül elkészültek a félhivatalos tervezetek. Csodálatosképen a való viszonyok és a szakemberek véleményének tekintetbevétele nélkül. Sehogysem akarták a következtetéseket az egész vonalon levonni, az ideális és gyakorlati következtetéseket, szükségleteket kielégíteni. Mereven ragaszkodnak a felsőbb leányiskola megmentéséhez. Pedig annak átalakítása ma már lehetetlen és szükségtelen.

Hat tervezetről akarunk szólni. Ezek a következők: 1. az áll. felsőbb leányiskolai igazgatóké; 2. az országos nőképző egyesületé; 3. az országos közoktatásügyi tanács felsőbb leányiskolai albizottságának előadójáé; 4. a református tanáregyesületé; 5. Otrók Mihályé; 6. Incze Józsefé.

Az állami felsőbb leányiskolák igazgatóinak terve 8 osztályú, egységes, a reáliskolához hasonló, komoly leányiskolát akar alkotni, jogosításokkal. E jogok azok volnának, melyek a fiúközépiskola 8 osztályának elvégzéséhez (érettségi nélkül) vannak kötve, továbbá képesítene a polg. isk.-tanítónőképzőbe, a kereskedelmi akadémiába és nevelőnőnek. E tervet rossznak tartjuk. Először is azért hibáztatjuk, mert a reáliskolát a maga mélységében nem tanítaná, s így elvenné a nőktől azt a képzést és érvényesülést, mely a fiúknak rendelkezésre áll, s melynek feltárása, a reális elmélyedés lehetősége, a nőknek is érdeke, de a társadalom szükséglete is, hogy komolyan, reálisan végzett nőket kapjon. A nőknél eddig úgy is a felületeles, a lég-

ben járó nevelés, gondolkodás volt a hiba. A nők képesek is e tanulmányra, mint ezt a reális tárgyakból képesített tanárnőink, orvosnőink, gyógyszerésznőink is bizonyítják. A leányok megállnák helyüket a műegyetemen is, de csak akkor, ha őket arra alaposan előkészítik s nem állítják őket tehetetlenül a feladatok elé, hogy azután a nők feldúlt lélekkel elessenek, a férfiak pedig a nőket ismét lebecsüljék. De különben is a reális képzettség, szinezésű műveltség minden pályára képesíthet, jó. Második hiba, hogy a tanítás tekintettel lenne azon növendékekre, akik érettségit nem készülnek tenni, a szinvonal leszáll, megkezdődnek a megalkuyások, ami pedig minden iskola alkonya. A tanítás komolyságának egyik feltétele az egység, a biztos célra való törekvés. A két céllal, vagy az egyik, vagy a másik fél lesz a vesztes, és mi biztosra vesszük, hogy a tudományos érdek a súlyosabb veszteséget fogja szenvedni. Harmadik hibája, hogy olyan képesítéseket akar adni, amikre elő nem készít. Kérdezzék meg a polgári iskolai tanítónőképzőt, a kereskedelmi akadémiát, kér-e olyan növendékeket, akik sem pedagógiából, sem a kereskedelmi ismeretekből nem lettek komolyan és szakszerűen előkészítve. S kérdjük, hogy képezhetne és képesíthetne-e nevelőnőket, mikor arra külön szakiskolák volnának, amelyek nem virágzanak, nem váltak be, az új iskola pedig nem is készítené elő őket a kívánatos módon. De tegyük fel, hogy megtenné, iparkodnék a leányokat ezekre előkészíteni, akkor meg előáll az az eset, hogy előkészítené: 1. nem tudományos pályákra; 2. tudományos pályákra; 3. polgári iskolai tanítónőképzőbe; 4. kereskedelmi akadémiára; 5. nevelőnőnek. Ilyen csodát nem képzelünk el, még a legkiválóbb tanári kar mellett sem. Nem kerül ki ebből az iskolából sem komoly általános, sem elegendő szakképzés.

Az országos nőképző egyesület terve az egység leple alatt akar felületes nevelést behozni. Ma sokat beszélnek az egységes tanításról. A gondolat maga azonban csak akkor helyes, ha a kivitel is helyes, s a pedagógiai célt ép úgy szolgálja, mint a gyakorlatit. E terv az alsó osztályok egységét akarja megvalósítani. A szándék kétségkivül jó, a pályaválasztás szükségét messze

kitolja, s az egyik iskolafajból a másikba való átmenetelt teljesen lehetővé teszi. De mindezzel nyerünk-e annyit, amennyit elveszítünk. Négy felső év kevés a gyakorlati, vagy a tudományos előkészítésre. A fiúközépiskolák bizonysága szerint ahhoz 8 év szükséges, hogy valaki kellően elmélyített humanus vagy reális műveltséget szerezzen. Ezt nem szabad elfelejteni. A másik hiba, hogy reáliskolát nem tervez a leányok számára, hanem helyettük a modern nyelvekre súlyt vető felsőbb leányiskolákat akar létesíteni. Már pedig a nőknek is szükségük van a mély reáliskolai képzés lehetőségére. Különben ez a felsőbb leányiskola sem fog «képesítések nélkül» elég vonzó-erővel bírni, hogy prosperáljon, sem elég komoly mederben nem fog haladhatni, ha nem fog előttük csábító és biztos végcél lebegni. A nők e tervvel sem ideális, sem gyakorlati szempontból nem nyernek annyit, mint amennyire szükségük van. Az egész vázlat nagyon üres és hézagos, mélyebb tájékozódást nem tesz lehetővé, a jogosításokat sem közli, a célokat nem tűzi ki élesen. Ezért nem tartjuk életképes tervnek.

Az országos közoktatásügyi tanács felsőbb leányiskolai albizottságának előadója egészen konzervativ módon akar reformálni. A mai felsőbb leányiskolát meg akarja tartani, ami az előbb vázolt viszonyoknál fogva teljességgel lehetetlen. Ez iskola nem menthető meg a föléje tervezett nőiskolával sem, mely két évfolyamból állana s így 18 éves korukig tanítaná a leányokat. Ezt azzal bizonyíthatjuk, hogy a felsőbb leányiskolák mellett az utóbbi évtizedekben felállított hasonló tanfolyamok életképesekké nem váltak, nem prosperáltak, bármily nagy áldozatokkal létesítették és tartották fenn azokat a hatóságok. Sőt Németországban sem képesek életben maradni, vagy virágozni, ahol pedig a gazdasági viszonyok jobbak s aránytalanul több szülő volna, akik megengedhetnék maguknak azt a luxust, hogy leányaiknak csak általános műveltséget adjanak és háziasszonyi hivatásukra készítsék elő őket. De nemcsak gyakorlati szempontból nem lehetséges, mert nem vonz leányokat magához, de ideális szempontból sem kívánatos. Mert bár a nőnek

örökké jobban elő kell készülnie természetes hivatására, de az egyrészt csak otthon, a tapasztalatból és példából sajátítható el, másrészt a szükséges részek az általános női műveltség kiképzésébe belevonhatók és belevonandók. A jogosítások nélküli felsőbb leányiskola nem ad komoly alapot az általános műveltség bevésésére sem, főképen nem magasabb szinvonalú elsajátítására, milyet a férfiaktól megkívánnak, és amit ma már a nőktől is megkívánunk. A két tagra szakított kiképzés egységes, komoly tanítást nem tesz lehetővé, pedig ezt a nők és a társadalom érdeke egyaránt megköveteli. Ezenkívül éppenséggel rossz alapot ad az alsó 4 osztályra felépítendő, tudományos pályákra való előkészítéshez. Pedig az életbevágó érdek, hogy a leányokat felületes tudással ne dobjuk a tudományos világba, a felelősségteljes hivatalokba, a családi és társadalmi életbe.

Otrók Mihály terve sem tud szakítani a mai felsőbb leányiskolával. Ő is 8 osztályú iskolát tervez. A III. osztálytól kezdve tanított franciával a reáliskolai típushoz iparkodik közeledni. De nem akar igazi reáliskolát, komoly reális tanulmányokkal, a főiskolára való előkészítéssel, jogosításaival. Így nem látjuk itt sem biztosítva a komoly és célirányos előkészítést, a reáliskolai képzés igazi elmélyítését. Már pedig ettől a leányokat megfosztani nem szabad. Hibáztatnunk kell nála továbbá azt is, hogy elágazással akar építeni, már pedig igazi egység csak akkor keletkezik, ha az I. osztálytól kezdve nevelünk valamely célra, s a leányokat nem tanítjuk együtt két tárgy kivételével, mert akkor mindkét cél megsínyli ezt. Különben Otrók nem tűzi ki a felsőbb leányiskolai tipus elé a jogosításokat, s nem rajzolja meg a szinvonalat, melyet kíván, s így határozottság hiányában reá nem építhetünk.

A református tanáregyesület terve szintén meg akarja tartani a felsőbb leányiskolát, pedig ez lehetetlenség, mert növendéke nem lenne, de felületessége miatt nem is kívánatos. Annak alsó négy osztályára tudományos pályára való előkészítést építeni nem lehet, amint ezt Rábold Gusztáv élesen kimutatta, mert nem jó alap volna és kerek egészet sem ad. Különben is

lehetetlenség a tudományos pályákra való képzést voltaképen csak a VII. osztályban megkezdeni, mert az így egyáltalában nem lehetne komoly és tudományos. Erre nemcsak hogy 2 év teljességgel semmi, de még 8 évre is elég munkát ad. Így agyonsanyargatná a növendékeket, de célhoz nem juttathatná még sem azokat, s miattok nyúzná a felsőbb leányiskolai tanulókat is, de semmiesetre sem taníthatna igazán komolyan és eredményesen. Teljes összevisszaság és felületesség kerekednék ki e tervezetből, melynek mindegyik irányú növendék csak kárát vallaná.

Incze József a felsőbb leányiskolák miniszteri biztosának helyettese nem mer szakítani a felsőbb leányiskolával. Pedig az ő terve közeledik a helyeshez, csak az utolsó lépéseket kellett volna megtennie. Elismeri, hogy legfeljebb 2—3 felsőbb leányiskolára van az országnak szüksége. Szerintünk ez 2—3 sem jogosult. Ha egyszer a felsőbb osztályok nem prosperálnak valahol, ott nincs szükség felsőbb leányiskolára, hanem polgárira. Ha pedig mégis volna egy pár helyen több növendék, aki anyagi viszonyainál fogva megengedheti magának, vagy akiknek nincsen kedvük, tehetségük komoly, középiskolai tanulmányra, azok számára Amizoni-féle iskolákat kellene létesíten[1] 1—2-t még. A felsőbb leányiskolák költségeit pedig fordítsák a tényleges ideális és gyakorlati szükségletekre, a komoly tanításra, ami a leányok és a társadalom boldogulása és lelki emelkedettsége céljából feltétlenül szükséges. Így megszűnik a leányközépiskolák szervezésének egyedüli gátja, az anyagi szempont, amelyre Incze tervezetét alapítja. De azért sem helyes e terv, mert a leányreáliskolák komoly kialakulását kizárja. Az csak a reáliskola rovására megy, mikor lehetővé teszi a felsőbb leányiskola és reáliskola növendékeinek együtttanulását. Teljességgel érthetetlen a nem tudományos pályákra készülők kiképzése. A VII. osztálytól kezdve elválnának ezek a reáliskolai növendékektől, nem engedi ugyan nekik tanulmányaikat abbanhagyni, de viszont felmentené őket a mennyiségtani anyagtól teljesen, a természettudományiak alól részben. Jónak tartjuk a házi és pedagógiai ismeretek közlését, ez ismeretek egy része be-

szorítandó az általános és szakképzés anyagába, másik része otthon elsajátítható. Viszont a reális ismeretek megszerzése minden leányra nézve szükséges. Az összevisszaság ártana a komoly tanulásnak, az egyöntetű célratörésnek. Jogosítások nélkül ebbe az iskolába sem járnának leányok, s így csak kárt okozna, de hasznot nem hajtana. Különben sem indokolt Incze érvelése. Ő a leányoknak nem tulajdonít kellő reális tehetséget. Pedig a bizalmatlanságra semmi okunk nincs, amint ezt reális végzettségű tanárnőink bizonyítják, és derék orvosnőink. Csak adjunk alkalmat e tanulmányokkal való megbirkózásra, akkor majd kitűnik a valódi helyzet. Az sem ok, hogy egy ideig nem fognak a leányok a műegyetemre tódulni, máról-holnapra ez természetesen nem lehetséges, de kár előre jóslásokba bocsájtkozni. Végül nem állja meg helyét az az érv sem, hogy ez iskolák nem prosperálnának. Tessék a létező felsőbb leányiskolákból leányreáliskolákat alakítani, adjanak jogosításokat, akkor majd lesz elegendő növendék. Hiszen milyen tömegesen tódulnak leányaink a kereskedelmi iskolákba. Különben eltekintve minden főiskolára való előkészítéstől, a reális irányú komoly kiképzési menetre a leányoknak általános műveltség szempontjából is nagy szükségük van, mert ez irány az élet reális ismeretére, felfogására és vezetésére ad módot, amire ideális nőinknek alapos szükségük van.

Egybefoglalva a létező felsőbb leányiskolák és a megmentésére irányuló tervezetek hibáit, kimondjuk, hogy a felületes felsőbb leányiskolára nincs szükség, de nem is képes prosperálni. A reáliskola helyett nem szabad adni. Az ideális szempontot nem szabad a gyakorlatitól elválasztani. Komoly általános műveltség jogosítások nélkül nem érhető el. Jogosításokat pedig csak szakképzettséghez lehet kapcsolni. Mindkettőre nemcsak szükségük van a nőknek, de tehetségük is van hozzá. De elsajátításukhoz 8 éven át egyhuzamban tartó, céltudatos tanításra van szükség, hogy vérükké válhasson és komoly lehessen, melyért felelősséget lehessen vállalni. A felsőbb leányiskolát felületes reformmal esetleg még meg lehet menteni 5—10 évig a

haláltól, de ez a kérdésnek csak elodázását jelentené, ami egyaránt nagy kárára volna a nőknek és a köznek.

II.

Ha a felsőbb leányiskola, mint kizárólag általános műveltséget adó iskola, sem nem lehetséges, sem nem kívánatos, akkor az a kérdés, hogyan oldjuk meg a leányközépiskolák szervezését.

Legelőször is vegyük szemügyre a mai leányközépiskolát. Első nagy hiba, hogy a reáliskolai tipus nincs megteremtve. A leánygimnáziumnak két alakja van. Az egyik minta a budapesti VI. kerületi leánygimnázium, a másik a fiúgimnázium. Az első a felsőbb leányiskola IV. osztályára épül, külön tanítástervvel az V—VIII. osztályokban. A másik az I. osztálytól végig egyszerűen átveszi a fiúgimnázium anyagát. Vizsgáljuk meg közelebbről az első alakot. Ennél hibás az alap, amelyre épít, a felsőbb leányiskola alsó 4 osztálya, mivel a fiúgimnázium alsó 4 osztályához nem hasonló, továbbá mivel ott nem folyik elég komoly munka és nincsenek a növendékek érdekeire kellő tekintettel. Ezért a felső fokban egészségtelen tempóban, aránytalanul nagy anyaggal, új tárgyalási módszerrel kell haladni. Ez egészségtelen a testre, melyet feleslegesen és teljesen kimerít, pedig a leányoknál mindig olyan nagy kimélettel voltak a testi szempontokra, hogy a leendő anyák elég erősek és szívósak maradjanak. De a szellemi munka értéke szempontjából is rendkívül káros 4 drága évet elpocsékolni, felületes munkára szoktatni és aztán egyszerre a másik végletbe csapni, s ostorral hajtani előre, teletömni adatokkal, melyeket megemészteni nem tud, új módszerrel, mely vérévé válhat. Négy év a tudományos előkészítésre nagyon kevés, erre legjobb példák a német leányközépiskolák, melyeket olyan előszeretettel emlegetnek, pedig ott is 5—6 évet tartanak elengedhetetlenül szükségesnek. De bizonyítják tanárnőink, egyetemet végzett nőink, akiken kísérleteztek, s akik elmondják, hogy a mulasztásokat

nem tudták pótolni és szinte leküzdhetetlen nehézségekkel járt számukra a főiskolai tanulmány. Azonban a centrális tárgyak szempontjából is káros. Pedig olyan nagy garral hirdetik az általános műveltség főfontosságát. Az ethikai, hazafias és esztétikai törvények és értékek tanítása az alsó 4 osztályban, a lélekfejlődés törvényénél fogva, lehetetlen, a lélek akkor még nem fogékony azok iránt. Csak a 15. évben kezdődik ez a világ kialakulni és a leányoknál 18—20 évig tart. Mivel pedig ép a felső osztályokban olyan nagy óraszámmal és kimerítő erővel kell a mulasztott tárgyakat és módszereket elsajátítani, a centrális tárgyakra nem jut elég idő. Ez pedig nagy kár. De igazságtalan az alapelv is, mely csak a legkiválóbb, a kiválasztott és felfedezett tehetségeknek, a gyors fejlődésűeknek és éles felfogásúaknak kedvez. Igaz, tetszetősen hangoztatják, hogy a fiúközépiskolák gátjai a rossz tanulók. De nem szabad elfelejteni, hogy a közműveltség nem akkor emelkedik, ha a jelesek emelkednek, hanem akkor, ha mindenkinek a szinvonala emelkedik. Igaz, hogy vezető-szerepet nem mindenki játszhatik, s igaz, hogy kifogástalanul csak azok tárnak fel új igazságokat és elégítik ki a legmagasabb igényeket is. De ne felejtsük el azt sem, hogy nemcsak vezetőkre és lángelmékre van szükség, hanem képzett munkások tömegére, akik szerények, kötelességtudók, és akik a kisebb igényű, az igazi sziszifuszi közmunkát elvégzik. És miért akarják elfelejteni, hogy ép a legkiválóbbakban csalódnak legjobban, s hogy vannak lassabb kifejlődésűek, akik nehezebben, de jól magukévá teszik a tudást, sokszor utolérik azokat, s feladataikat magasabb tudással, lelkiismeretes igyekezettel teljesítik. A demokratizmus ellene mond az eleve való kizárásnak. Ellenünk vethetik, hogy ezek a nivót leszállítják. Ez nem áll meg, csak szakítani kell azzal a felsőbb leányiskolákban divó és sajnos a leánygimnáziumokban is lábrakapó szokással, mely enyhe elbirálással olyanokat is társadalmi vezetésre és nagyfontosságú munkákra bocsájt, aki azután feladatát nem képes elvégezni, s valósággal ártalmára van a köznek és a társadalomnak. Aki nem való a középiskolába, az elmarad,

egészen természetesen, s minden szamaritánus szempont, milyen a jogosítások nélküli felsőbb leányiskolában eltürhető volt, többé lehetetlen. Ezt a leányközépiskolától senki sem veheti rossz néven. Az ilyen leány megkisért más pályát, ahol esetleg beválik. De az ilyen kevés. Azt senki sem kivánhatja, hogy ezek miatt az egész leánysereg valljon kárt. Igaz, hogy a leányok jobban szivükre veszik ezt, mi is sajnáljuk, hogy nem vihetjük tovább, és csak azt ajánlhatjuk, hogy iparkodjanak más pályán derék, szorgalmas, gyakorlott nőkké válni és az életnek hasznára lenni, a maguk boldogulását biztosítani. Az iskolai kegyelem az életben bosszulja meg magát. A közepes tehetségűek komoly kiképzése teljesen tönkretenné a leányokat, ha ez nem oszolnék meg 8 évre, hanem a felső osztályokba lenne zsufolva, s felelősségteljes eredményt igy nem lenne képes biztosítani.

Ami a másik tipust, a fiúgimnáziumok példájára 8 éven keresztül, egységesen célratörő tipust illeti, az ideális és gyakorlati szempontból a legjobb. 8 évre osztja el az anyagot, igy a tempó egyenletesen felfelé haladó, a tudományos tanitás mélyebb, a szellemi feldolgozás alaposabb, a centrális tárgyakra több idő marad, a test kevésbbé van igénybe véve, stb. Természetesen vannak ennek is hibái, de azok könnyen kiküszöbölhetők. Először is a női tárgyaknak kell helyet szorítani, ami 8 évre elosztva könnyebb. Másodszor a tanitási anyagon kell kisebb, kevésbbé lényeges változtatásokat tenni. De a legfontosabb a módszer. Tekintettel kell lenni a leányok testi és lelki habitusára, fejlődésére. Itt egyrészt a leányközépiskolai tanerőképzés segit, mely kiterjeszkedik a nőnevelés történetének, a nőlélektannak, a nőnevelés elméletének és a mai női iskolák ismertetésére. Talán a legtöbbet azzal segitünk azonban, ha a leányközépiskolák vezetését és a tanitás legnagyobb részét egyetemet végzett tanárnőkre, vagyis nőkre bizzuk, akik legjobban képesek úgy a leányokhoz, mint a tantervhez alkalmazkodva, az előirt, megkövetelt szinvonalat biztositani.

A leánygimnáziumi tipushoz tehát a kiinduló pontot, a

mintát, megtalálni véltük. Mielőtt azonban erre a tipusra vonatkozólag is megállapodnánk lássuk a reform-tervezetek leányközépiskolai szervezeteit.

Az állami felsőbb leányiskola igazgatói a mai leánygimnáziumot ajánlják az egyik tipusra. Erről elmondottuk véleményünket. A reáliskolai tipusról is kifejtettük nézeteinket és arra az eredményre jutottunk, hogy hibája e két irányra való tekintet, ami kárára volna azoknak, akik nem akarnak érettségit tenni, azoknak, akik érettségit kivánnak tenni. Egyöntetű tanítás nem volna lehetséges, vagy hibásan valósulna meg. Sem az egység, sem a szinvonal magassága nem lenne biztosítva. Ezt még komplikálná a nem érettségisek sokféle jogosítása olyan iskolákra, melyeknél ez az előképzés nem jó. Szóval mis-más volna, amely szintelen volna, minden érdek alacsony kielégítése. Ez a növendékre nem kivánatos, mert mindenbe való belekóstolásra szoktatná, de a társadalomra is káros, mert egyöntetűen és komolyan képzett nőket nem kaphatna. Az igazi reáliskolai kiképzés pedig elmaradna.

Az országos nőképző egyesület terve az alsótag közösségével elhibázott, mert két célra akar előkészíteni, a felsőtag megerőltető testileg, tudományos elmélyedésre kevés, a menet gyors, a jelleg nem véződhetik be eléggé, a centrális tárgyak nem jutnak érvényesülésre, minden felszines marad, ami a leányoknak főiskolai tanulmányait megnehezíti. Az igazi leányreáliskola pedig hiányzik.

Az országos közoktatásügyi tanács felsőbb leányiskolai albizottságának előadója a felsőbb leányiskola 4 alsóosztályára akarja alapítani a leánygimnáziumot és leányreáliskolát. A felsőbb leányiskola alsótagja közel állana a reáliskolához. Ez természetesen rossz alap lenne a gimnázium számára. De rossz lenne a reáliskolának is, mert nem mernének oda sem becsületesen előkészíteni, hanem tekintettel akarnának lenni a másik irányra is. Mindkét felsőtagozatnak pedig ugyanazon hibái lennének, mint az előbb említett létező és tervezett alsótagozatra épített iskoláknak.

Otrók Mihály tervezetének baja, hogy nem tenne lehetővé két leányközépiskolai tipust, melyek mindegyikére szükségük van a leányoknak. A reáliskolát körülbelül elejti. Ezért nem is képesíthetne oda, ha pedig megtenné, az rossz alap volna, s így megengedhetetlen. Megsinylené azonban a leánygimnázium, mert nem engedi annak tipikus jellegét sem kialakulni. Jellemző, hogy az elágazást előbb kezdi, III. osztálynál, tehát belátja azt, hogy a szétválasztást a tanítás érdekében korán kell bevezetni, de mivel ezt csak a latinra és a franciára nézve viszi keresztül, az elvet gyökeresen nem ülteti be.

A református tanáregyesület terve hibásan megtartaná a felsőbb leányiskolát, s hozzá annak 4 alsó osztályára akarná a tudományos felsőtagozatokat építeni. A felületes és nem jó tananyag-beosztású alsótagozat nem bir meg erős épületet, a háromféle tanítással számító alsótagozat szinte erő- és időpocsékolás, erre jönne a sietős kimerítő munka, mely nem képes a mulasztottakat pótolni és az újat feldolgozni, hogy az a leányok vérévé váljon, megsinylenék a centrális tárgyak, a szervezetük is. Igazi előképzettséget nem adna a főiskolákra, de az általános műveltség sem lehetne harmonikus és egészséges.

Incze terve a reáliskolát és gimnáziumot jó úton keresi, de a konzekvenciákat nem vonja le teljesen. Azt hiszi, hogy a leányokban nem lenne hajlandóság leányreáliskolába járni. Bizonyosan nem mennének olyan nagy számban, mint a gimnáziumba, de hát ez a fiúknál is így van. Ha azonban létező felsőbb leányiskolákat alakítanának át jogosításokkal ellátott komoly iskolákká, bizonyosan sokan látogatnák. Kár az is, hogy a leányreáliskolán lényeges változásokat akar tenni, mert a leányoknak is szükségük van ilyen irányú komoly tanulmányok folytathatására, rá is kell szoktatni őket erre, s ha kezdetben nem is tódulnának a műegyetemre, fokozatosan mind többen mennének oda, mint ahogy ez a leánygimnáziumok megnyitása után az egyetemi látogatásnál történt. A megalkuvások szintelen és értéktelenebb neveléshez vezetnek. Indokolatlan az is, hogy hiányzik a leányokból a reális tárgyakba mélyebben beható

tehetség, mert ez nincs bebizonyítva, sőt újabban a lélektani kutatások rámutattak, hogy ez a bizalmatlanság helytelen és eddig is nagyon károsan hatott. Ezt különben a reális tárgyakból képesített tanárnők, az orvosnők is bizonyítják. Egyébként sem tartjuk helyesnek a divatos gimnáziális lázt még ilyen módon is rákényszeríteni a társadalomra. Ami már most Incze leánygimnáziumi tervét illeti, hibának tartjuk a reáliskola alsó 4 osztályára való építését, mely sem a komoly reáliskolai, sem a komoly gimnáziális előkészítést egyáltalában nem teszi lehetővé, hanem megalkuvásokhoz vezet, a gimnázium felső tagozatának munkáját aránytalanul megnehezíti, túlzsúfolja, gyors tempot követel, az alaposságot kizárja, a centrális tárgyakat háttérbe szorítja, és testileg is káros. A felsőtagozatban pedig nagy kárára lenne a reáliskolának az, hogy együtt tanítanák azokkal, akik nem akarnának főiskolába menni és jogosításokat szerezni. Így az V. és VI. osztályok színvonala éppenséggel nem lenne mély, ami az amúgy is nehéz reális kiképzést még lehetetlenebbé tenné. Az utolsó két évre maradna az egész komoly munka, amikor már lehetetlen e pótlás, szóval a reáliskolai növendékek innák meg e tervnek keservesen a levét. A főiskolai tanulmányokban nem fogják megállani helyüket, s azután ismét fog hangzani a vád, hogy a nők nem valók reális pályákra, mert hiányzik belőlük ez a tehetség. Holott nem lettek tisztességesen előkészítve.

Ime tehát arra az eredményre jutottunk, hogy a leányközépiskolák leghelyesebb megoldása: a fiúgimnáziumok és fiúreáliskolák átalakítása a női lélek szükségleteihez.

III.

A mondottak alapján, azokat összefoglalva és kiegészítve, a mai társadalmi viszonyok közé helyezve, ki akarjuk fejteni azokat az alapelveket, amelyek alapján fel kívánnánk építeni a leányközépiskolákat, tekintetbe véve a női testet és lelket, a történeti tapasztalatokat, a női és országos érdekeket.

A gazdasági viszonyok nagyarányú eltolódása és a művelődési viszonyok óriási fejlődése miatt, élesen szembetűnt, hogy a nők fejlesztése nem tartott lépést, nincsenek kellőképen beállítva a társadalmi munkába, családi boldogságuk és érvényesülésük nincs sem megalapozva, sem biztosítva. A nő a férfi megértő kisérője volt, a férfiak platonikusan és nem platonikusan szerették és tisztelték őket, védett helyzetben éltek és csak családi hivatásukra lettek előkészítve. De a gazdasági viszonyok teljes megváltozásával, igen nagy igényekkel lépett fel velök szemben az otthon, sokan férjhez nem menvén, ki lettek dobva az életbe, a férjhezmenteknek is segíteniök kellett férjeiknek, a társadalom is várta őket nagy feladatainak megoldásában. Ekkor tűnt ki, hogy a férfiak világa a maga berendezéseivel, törvényeivel, a nőnek világi boldogulását szinte teljesen lehetetlenné tette. Kitűnt az az óriási szakadék, mely a nők kiképzése és a gyakorlati élet követelései között van. Égbe kiáltott, hogy mennyire lehetetlenné tették a nőnek és férfinak egymás megértését. A kétféle színvonalú nevelés minden finomabb lélek boldogságát szétzúzta. A nők szemrehányásokkal illették a férfiakat, hogy igazságtalanok, esztelenek, kegyetlenek. Ezek gúnnyal és visszautasítással válaszoltak. Kimondták, hogy azok a világhoz nem értenek, nincs történeti gondolkodásuk, a világban más erők és törvények működnek, mint amelyek a női lélek sajátjai és eszményei, nem a szeretet és az igazság. De a nők nem tágítottak. Lassankint a férfiak is belátóbbak lettek, némi engedményeket tettek, de a reális életet és a nők jogos érdekeit teljesen nem elégítették ki. A gazdasági viszonyok azonban egyre rosszabbodtak, a művelődés rohamosan fejlődött, s bántó lett, hogy a kultúra szekerét a két különböző járású, módú, sebességű erő nem jól húzza. Erre a férfiak még további engedményeket tettek. De a nők nem nyugodtak meg. Érezték, hogy bennük erők élnek lenyügözve, fejlődésre várva, hogy feladataikat megoldhassák. A férfiakéhoz hasonló, egyenlő értékű és terjedelmű kiképzést kivántak. A férfiak erre okoskodni kezdtek. Arra biztatták a nőket, hogy

gondoljanak ki valami nőies iskolázási menetet. És midőn azok nem tették, akkor maguk csináltak ilyen tervezeteket. De a nők úgy okoskodtak, hogy közöttük vannak esetleg már olyan kiváló nők, akik már látják az esetleg helyes női iskolázás útjait, de ez nem elég. A nők zöme nem értené meg őket, s nem tudná őket követni, mert nem lettek rá előkészítve. A nők nem ugorhatnak át egy fejlődési fokot. Előkészítés nélkül nem lehetnek a férfiak tanárai, a kultúra feltalálói, nekik először szintén át kell menni azon a fejlődési fokon. Nem tartják egyedül helyesnek, sőt ideálisnak sem, a férfiak nevelési módját, mely rideg intellektualizmusból akar építeni és amellett esztétikátlan és erkölcstelen tud maradni. Jól tudják, hogy amikor ők az intellektualizmus iskolájába lépnek, hogy a tudomány és az élet kielégítésében, vezetésében tájékozódjanak, nehéz munkába fognak, melynek meg lesznek az átmeneti időben a túlzásai, torzalakjai, esetleg bukottjai, de nekik mégis el kell sajátítani a kultúrjavakat, melyeket eddig teremtettek. Tiltakoztak az ellen, hogy képtelenek azokkal a feladatokkal megküzdeni, s hogy lelk habitusukat nemcsak a kultúra differenciálódása teremtette, hanem velükszületett szervezetük. Lassankint a higgadt gondolkodású férfiak mind a nők pártjára állottak, segítették őket. S manapság már a férfiak is úgy vélik, hogy segíteni kell a nőket, hogy feladataikat megoldhassák, a nőknek pedig össze kell szedni minden energiájukat, hogy a nehéz gazdasági viszonyok közepette, a művelődés magas fokán, elsajátítsák az erkölcsi és intellektuális erőket, melyek a család és társadalom boldogulása érdekében szükségesek.

A felsőbb leányiskola a régi gazdasági és művelődési viszonyokat elégítette ki. Mivel azok folyton változtak, az iskolát is módosítani kellett. Azután meg kellett teremteni a leánygimnáziumot. Majd a felsőbb leányiskola növendékei teljesen megcsappantak. A szülők elégedetlenek lettek, mert korán kényszeríti leányaikat tanulmányaik abbahagyására, mert felületes és nem eléggé értékes műveltséget ad, végül mert a gyakorlati életre nincsen tekintettel. A mai felsőbb leányiskola ideális

szempontból hibás, mert a kor színvonalán álló műveltség helyett, melyhez legalább nyolc év lenne szükséges, s jogosítások, hogy a komoly célratörés lehetségessé váljon, felületességre, lustaságra, elpuhultságra nevel. De hibás gyakorlatilag is, mert hazánkban nincs oly jómódú középosztály, mely megengedhetné magának azt a luxust, hogy leányainak csak általános műveltséget adjon s csak természetes hivatására készítse elő. Gazdaságilag is helytelen és lehetetlen, a nők nagyrészét teher gyanánt cipelni, mert se a jelennel, se a jövővel, sem otthon, sem a társadalomban munkával lekötve nincsenek. Mi a leányközépiskolák kérdését nem tekintjük a nők ellátás kérdésének, hanem életkérdésnek. Nekünk ideális szempontból az a feladatunk, hogy magasabb színvonalon álló anyákat neveljünk, mert csak az képes a férjjel, a gyermekkel, a háztartással, a társadalommal és országgal szemben kötelességeit teljesíteni. Mert csak ez esetben nem lesz a nő gátja a megértésnek és fejlődésnek, hanem épen hajtó erő, az erkölcsi és szociális bajok elleni küzdelmekben segítő. A régi magyar nők komoly, munkás, hasznos életfelfogásának kell felújulnia. Ez pedig nem lehetséges a mai iskolához való kényelmes ragaszkodással, a multon való konzervativ csüngéssel, mely élhetetlen és visszariad a munkától, a nehézségektől, az újítástól. A mai felsőbb leányiskola épülete nem bír meg korszerű átalakítást, a régi alap új felépítést. Életképes alkotás csak az új viszonyokhoz való alkalmazkodás alapján új épülettel lehetséges.

Itt először a pontos célkitűzést sürgetjük. Igazi munka csak a céltudatos munka, mely fokról-fokra, elejétől-végig vezeti a leányt, azután vagy az életnek, vagy a további tanulmánynak, vagy a hivatalnak adja át. Teljes iskolát kivánunk. Nem részekre bontva, s többféle céllal. A kerek, különleges bélyegű, jellegzetes tanítás a mi eszményünk. Ez szerintünk az igazi egység. A cél világosan lebeg a gyermek és a tanár előtt. Elmélyedhetnek, vérükké válhat az anyag, a módszer, az életfelfogás. Nyugodtan, egészségesen folyhat a munka, melynek nagy anyaggal kell megküzdenie.

A felső 4—6 osztályba tenni a komoly munka nagy részét több okból hibás. Az igazság és a köz érdeke megkívánja, hogy necsak a kiváló, hanem a közepes tehetségű nők is érvényesülhessenek. Ez okból a leányközépiskolákba a kiválóak mellett a közepesek nagy számát is fel kivánnánk venni. A négy felső osztályra sűritett tanítás a kiválasztottaknak is fárasztó, a közepesekre nézve egyenesen kimerítő, idegölő lenne, ha gyors, összesürített tempóban kellene haladni. A női test tönkre menne, pedig ezt mindig olyan nagy garral védelmezték. A nyugodt, egyenletes elmélyedés ideje alatt azonban, nyolc évre felosztva a munkát, az ő szervezetük sem sínylené meg.

A nyolc évig tartó egyenletes foglalkozást a színvonal is megkívánja. A nőknek nem elég négy év az alapos, komoly elmélyedésre, feldolgozásra. Amikor sietni kell, sok lényegesről kell lemondani. Így nem válik az anyag vérükké, s nem fejlődhetik ki az igazi öröm a munkában és az értékek gondtalan élvezete. Annál kevésbbé, mert a négy évből egy, az utolsó úgyis valóságos hajsza, tele szorongással és magolással.

Az elvégzendő anyag elég munkát ad nyolc évre is, különösen a nőknél, mert az öröklés, illetve a mult hibáit kell helyrehozni, hogy teljesen felvértezve, az anyag és módszer uralmával kerüljenek ki az életbe és további tanulmányaikba. Nyolc év kell, mely idő alatt még mindig erősen kell kiválogatni a lényegest, mert a műveltségi anyag ma már igen nagy. De e hosszú idő alatt legalább rászoknak a munka helyes megfogásához és a nagyobb területen való tájékozódáshoz. Nem engedi, hogy idejüket elrabolják, s erejüket szétforgácsolják, hanem megtanítja őket magas szempontra emelkedni és kiválogatni, nem merülni el a gondolatnélküli felületességbe, mely mindenbe belekóstol, de semmiben sem alkot.

Csak nyolc év alatt lehet a humánus vagy reális műveltség elemeit annyira elsajátítani, hogy aztán abban az irányban tényleg hasznára legyenek a társadalomnak és maguknak. Mindkét anyag komoly elsajátítása nehéz, különösen a reálisé, s azért időt kell hagyni nekik, hogy vérükké válhasson. És ezt

nemcsak a szakképzettség érdekében kívánjuk, hanem hogy kétféle alapműveltségű, színezésű lélek fogjon a kultúrmunkához, a családban és az életben egymást kiegészítse. Már pedig ehhez egységes, kezdettől fogva céltudatosan dolgozó, nyolc évre van szükség. Különben is útáljuk a színtelen, mindenbe belekóstoló, s semmibe mélyre nem ható, univerzális kiképzést, mely az embereket csak a gyors, a hasznos, a felszínes nevelésre szoktatja.

De szükséges kerek nyolc év a centrális tárgyak, az ethikai, hazafias és esztétikai nevelés érdekében is. Az agyonzsúfolt felső osztályokban ezek elmélyítésére idő éppenséggel nem marad. Már pedig az alsó osztályokban a lélek a bonyolult és finomabb viszonyok és vonatkozások iránt nem fogékony. A centrális tárgyak kellő uralmát pedig semmi körülmények között sem engedhetjük el.

Nyolc év szükséges a képesítés szempontjából is, mert a tudományba és felelősségteljes hivatalokba egyetlen-egy embert sem szabad bocsájtani, akit lelkiismeretesen ki nem képeztünk s szinte felelősséget nem vállalunk, hogy helyüket majd az életben is meg fogják állani. Mert szerintünk a legnagyobb igazságtalanság és életveszély lenne felületes műveltséggel kidobni a nőket az életbe, s főképen a főiskolákba, ahol aztán képtelenek helyüket megállani, lelki harmóniájuk összetörik. Aztán ismét nagy garral fogják majd hirdetni a nők intellektuális és voluntaris inferioritását.

A jogosításokat pedig mind meg kell kapni a nőknek, mert csak így vagyunk képesek végleg kiirtani a nőnevelésből a multból megmaradt felületességet, elpuhultságot, céltalanságot, ami mind az általános műveltség leple alatt történt. Az igazi általános műveltséget egyetlen egy fiúiskolában, s egyetlen egy más leányiskolában sem adják magában. Az igazi általános műveltség jól elfér és érvényesül az általunk tervezett leány-középiskolákban. Mi éppen a jogosításokkal és a jellegzetes kiképzéssel azt akarjuk elérni, hogy ne lehessen senki, aki abszolute becses műveltséget ne vigyen magával az életbe.

Lesznek olyan leányok, akik nem készülnek tudományos pályákra, akik nem akarnak hivatalokba lépni, hanem az iskolákat az általános, magasabb műveltségért fogják látogatni. Ez pedig csak akkor lesz értékes, ha valóban feldolgozta az anyagot, az lelkitartalmává vált és képessé teszi őt magasabb szempontokból, nemesebb készségekkel fogni munkájához családjában és a társadalomban. De hogy ez gondosan, nyugodtan, kereken történhessék, nyolc év szükséges.

Lássuk csak, miért is akarják a leányközépiskolai kiképzést két tagra szakítani? Először a leánylélek sajátosságainak tekintetbe vehetésére hivatkoznak. Tehát csak a 14. évig akarják a női lelket jobban tekintetbe venni. Ezzel szembevetjük, hogy a nőlélektani kutatások szerint ez legalább is a 18—20 évig szükséges. S kérdjük, nem lehet-e jobban tekintettel lenni rájok, ha két irányban halad a tanítás és nyolc évig tart a kerek kiképzés, mialatt teljesen figyelembe lehet venni a nők testi és lelki érdekeit. Különben kijelentjük, hogy a nőneveléstan történetének tanulmányozása arra az eredményre vezetett, hogy e szempont a felépítésben nem jogosult, s e nemű eltérések mindig átkai voltak a komoly nőnevelésnek. A cél az legyen, hogy nyolc év alatt ugyanazon tárgyi ráhatásokkal, a női lélekből kiindulva, talán más módszerekkel, talán más eredményekkel, de a legmagasabb színvonalat teremtsük elő. Tehát a módszer a fő, melynek a nőlélektan tanulmányozásából kell fakadnia. Ezt a leányközépiskolai tanerők sajátos kiképzésével kell elérni, a tanárnők és igazgatónők bőségesebb és uralkodó alkalmazásával lehet megvalósítani, s azzal, hogy két irányt és nyolc évet bocsájtunk rendelkezésre. Az iskolai gondnokságokban foglaljanak helyet művelt nők is, akik a nők érdekeit a legjobban tudják képviselni. Hódítsanak tért a nők a felettes hatóságokban.

Ne döntsenek elvi és gyakorlati kérdésekben az ő meghallgatásuk nélkül. Különösen kívánatos, hogy a leányközépiskolákat ne helyezzék a fiúközépiskolák főigazgatóságai alá, hanem 1—2 leányközépiskolai főigazgató vezesse ezeket, mert csak így

lehet a leányok érdekeire igazán tekintettel lenni s a fejlődésben nagyobb egyöntetűséget biztosítani.

A másik érv egészen prózai. Szinte teljesen egyenlővé akarják tenni a polgári és a két leányközépiskola alsó fokozatát, hogy ezzel lehetővé tegyék a késői pályaválasztást, továbbá azt, hogy a polg. isk. és leányközépisk. IV. osztályából más iskolákba lehessen átlépni. Ez a leglehetetlenebb, pedagógiaellenes megoldás, mely minden pedagógiai értéket, egységet, egyenletességet, fokozatosságot, elmélyedést, differenciálódást, egészséget fel akar áldozni egy nem égetően szükséges és nem kívánatos lehetőségért. Minden iskolafajnak megvan a maga külön közönsége, külön célja, külön eszközei, külön mélysége, ezeket elhagyni nemcsak multja, hanem hivatása, értéke és szüksége elleni vétek volna. Olyan kevés azoknak a száma, akik későn gondolják meg magukat, s ez nem kívánatos, de nem is szükséges, mert a jogosítások körülbelül egyenlők lehetnek, tehát ilyen szempontokra kizárólagos tekintettel lenni nem szabad, ha az igazi eszményeket feláldozni nem akarjuk. Ezzel nem azt mondjuk, hogy ahol a lényeg feláldozása nélkül lehetséges, ne hozzuk az iskolákat egymáshoz közelebb, se azt, hogy az egyikből a másikba való átlépés ki legyen zárva. Legyünk méltányosak az egyes esetekben, de hogy az egész és mindenki kárára szervezzünk, ezt nem fogadhatjuk el.

Különben ez csak a német minta utánzása. Ott található meg ez az elágazás. De ott is a felső, a tudományos tanítás 5—6 évig tart. Tehát a németek sok tudományos vita és kínos mérlegelés után sem tartottak négy évet elegendőnek. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy a mi viszonyaink mások, s nekünk a magyar viszonyokhoz kell alkalmazkodnunk, ahol nem olyan nagy azok száma, akik később változtatnak iskolát, vagy későn gondolják meg magukat.

Szeretnek a fiúközépiskolai reform eshetőségeire hivatkozni s ezeket akarják átültetni a leányközépiskolákba is. De mi nem tudunk hinni a fiúközépiskolák nagy változásában, mert sehogy sem tudjuk elképzelni, hogy tudós pedagógusaink maguk alatt

elvágják a kultúra fáját és az leessék arról a magaslatról, melyre nagynehezen felemelték. Nem fogják a felületes, a gyors műveltséget lehetővé tenni, csak azért, hogy a hazai hagyományokat megvetve, külföldi mintára alakítsák át, s lehetővé tegyék mindenkinek az ízelítő tanulást. A magyar lélek józansága, világossága, komolysága, egészsége, erkölcse, idealizmusa teremtette meg ezt az értékes épületet. Ettől elfordulni nagy hiba volna nemzetünk és jövőnk ellen. De félreértések elkerülése végett erősen hangsúlyozzuk, hogy csak az épület fenntartását kívánjuk. Nem zárkózunk el, sőt feltétlenül szükségesnek tartjuk, hogy úgy a fiú-, mint a leányközépiskolákba bevigyük a művelődés új, értékes elemeit és valósítsuk meg a pedagógia óriási haladásával biztosnak elismert új követeléseket. Különösen a reáliskolákban kell az általános műveltségi részt erősíteni.

Lesznek olyanok, akik ellenünk vetik, hogy a női lélek nem alkalmas, nincs komoly tehetsége, felelősségteljes munkára. Nem szándékunk lélektani fejtegetésekbe bocsájtkozni, csak azt emeljük ki, hogy ma már a legkiválóbb pszichologusok mind bátran hirdetik, mert megállapították, hogy a női és a férfi lélek teljesen egyenlő értékű. Érzelem- és akarati világuk legalább is egyenlő rangú, intellektuális világukban pedig a képességek egyenlő értékűek, csak érdeklődésük irányaiban és feldolgozásuk módjában van legfeljebb eltérés. Szinte eldöntötték azt a vitát, hogy a női lélek hibái a kultúra hatásából származnak. A mult hibáinak eltüntetése fokozatosan és nagy gonddal lehetséges. A két nem azonos sohasem lesz, mert ezt természeti hivatásuk kizárja, de ez nem is szükséges, csak legyen tehetségük egyenlően kiképezve, érdeklődésük és erőik kifejlesztve, akkor majd minden pályán éppen olyan hasznos munkát fognak végezni, mint a férfiak. Egymást ki fogják egészíteni. Segíteni fogják egymást úgy otthonukban, mint a társadalomban és az államban. Ide kapcsoljuk a nőlélektan ama tanának megemlítését, hogy a nők között jelenleg nagy a homogenitas, vagyis a végletek hiányzanak náluk, kevés a túlságosan kiváló vagy a teljesen ostoba. Ha tehát a leányközépiskolákban csak

a legkiválóbbakat akarnánk tanítani, akkor a művelésre alkalmas leányok körülbelül 80%-át zárnánk ki, ami pedig a legnagyobb igazságtalanság volna. A nőlélektanban kimutatott, a fiúkétól eltérő, leányfejlődési tempóra csak nyolc éves tanítás alatt lehet tekintettel lenni, pedig azt ignorálni veszedelmesen káros a nőkre és a jövő nemzedékekre egyaránt.

Fel kell vetnünk azt a kérdést is, hogy vajjon a komoly tanulás nem lesz-e ártalmára testileg, egészségileg a nőknek, az emberiségnek. Szerintünk e kérdés eldöntésére nagy súlyt kell helyeznünk. Mi is erre építettük okoskodásunkat. A női test fiziologiájából kell kiindulnunk, ha nem akarunk a jövő nemzedéknek kárára lenni. Úgy véljük, ez volt a legsúlyosabb ok, mely a férfiakat arra indította, hogy a nők válláról levegyék a gondot, s az életküzdelmet, maguk végezzék el a nehéz feladatokat és a nőktől csak azt kívánták, hogy a családnak tartsák fenn és használják egész életerejüket. Ez a testi kímélés vezette a felsőbb leányiskola megalkotóit, akik a leányokban a jövendő anyákat védték. A mi lelkünkben is felmerült az aggodalom, mikor tervünket kidolgoztuk, vajjon lehet-e, szabad-e abba az idegölő életküzdelembe beledobni a nőt is, mely a férfit kimerítette, s mely a nemzedékek folytonos elgyengülését idézte elő. Nem akarunk és mondhatunk orvosi szakvéleményt, de úgy véljük, hogy tudós orvosok megállapításait átvehetjük. Ezek szerint sokkal több férfiszületés mellett, mégis sokkal kevesebb a férfi, mint a nő, mert gyengébben születnek és nagyobb a halálozási százalékuk, mint a nőké. Hivatkoznak az öröklés törvényére, mely szerint a fiúk inkább a kimerült apák, a leányok inkább a pihentebb anyai szervezetet öröklik. Az apák kimerülésének két oka van: 1. a nehéz életküzdelem, 2. külső okok, az élet kimerítő élvezete. A nők szervezete erősebb, ellentállóbb. Ezt kétségkívül védett állapotuknak, erkölcsösebb, józanabb életfelfogásuknak köszönik. Erre építve, lehet és szabad a kimerülni kezdő férfiaknak segítségére sietni, munkájukból egy részt elvállalni, ezzel az életküzdelem kisebbedik, a nők erkölcse és józansága pedig, a féktelenségektől óvakodva, nem fog tönkre-

menni. Bízhatunk tehát a női szervezetben. Látszólag ennek ellene mond az a széltében hangoztatott állítás, hogy a nők az iskolában és a hivatalokban többet mulasztanak, mint a férfiak. Ebből azt következtetik, hogy a hivatalos munkát nehezebben viselik. Itt tekintetbe kell venni, hogy a női szervezet életében hullámzások, periódusok vannak, ami még nem beteges állapot. Továbbá be kell látni, hogy a nő akarati, sőt testi nevelése sem volt a helyes irányban haladó, s így hiba olyat szemükre hányni, amit az iskolai felületes neveléssel mi magunk idéztünk elő. Elismerjük, hogy az általunk tervezett leányközépiskolák fárasztóak lesznek a leányoknak, különösen eleinte. De mivel a színvonalból sem a nők, sem az élet érdeke miatt engedményeket tenni nem lehetett, azért tartjuk feltétlenül és elengedhetetlenül szükségesnek, hogy ne zsúfoljuk össze a tudományos tanítást a négy vagy hat felső osztályra, hanem osszuk el nyolc évre arányosan, hogy a leány könnyebben tudjon megbírkózni feladatával. A gyors tempó, az összesűrítés teljesen kimerítené a nők szervezetét és megtörné ellentálló erejüket. Ezért voltunk kénytelenek elutasítani viszont a felsőbb leányiskola alsó négy osztályának megtartását, mert a felületes tanítás a test elernyedését, elpuhulását idézné elő, ami a szervezetre nézve szintén káros. Hivatkozunk arra, hogy a nem túlzott, komoly tanulás, mely eléggé változatos, élénk, örömteljes, mikor a leányok együtt dolgoznak a tanerővel, a szervezetre nézve nem hogy káros, sőt felfrissítő, élénkítő. A felsőbb leányiskolának ép az volt az egyik főhibája, hogy nem adott elég tanulási és gondolkodási anyagot, ami ezt az élénkséget létre hozta volna. Különösen élénkítőleg, serkentőleg hat a végcél, a jogosítás, melynek a leány előre örül, mert érzi, hogy meg fog tudni birkózni feladataival és az életben szép jövő, boldogulás várja. A nyugodt tanítási menet, melyhez nyolc év áll rendelkezésre, mindig számot vethet a női szervezet követelményeivel. De természetesen ezzel még nincs kimerítve a nő testi érdekeiről való gondoskodás. A tanításban kellő szüneteket kell teremteni, a szünetek alatt meg kell engedni, hogy a leányok erősebb mozgá-

sokat végezzenek. Gondoskodni kell a tízpercekben a játékról, tornáról. A tornaórákon ne csak a formákat és a ritmusokat neveljük, hanem erősítsük a testet is, amire nem eléggé alkalmas a svédtorna. Meg kell szabni a házifeladatok terjedelmét. Állapítsuk meg a leányok délutánjának szabadságát. Már is nagyban megszabadítottuk a leányokat a délutáni felesleges munkától, ha az iskolában gondosan előkészítjük őket. Vigyük őket gyakran kirándulásokra, még pedig nem is annyira tanulmányiakra. Tegyük számukra lehetővé a sportok művelését. De nem célunk ez alkalommal az összes módokat és eszközöket felsorolni, amelyek e tekintetben rendelkezésünkre állanak. Csak azt akartuk kimutatni, hogy a női testre és a jövő generációk érdekére tekintettel kell lenni a leányközépiskolák szervezésénél. Ezért állítjuk fel a következő kívánságokat: *a felsőbb leányiskolai képzés testi, erkölcsi, akarati, intellektuális és gyakorlati érdekből elvetendő. Nyolc évfolyamú reáliskolák és gimnáziumok, jellegzetes, egységes, komoly, testet ki nem merítő, észt és akaratot képző, általános műveltséget szaktanulmányokkal színező, jogosításokkal ellátott leányközépiskolák szükségesek.*

Súlyos érv gyanánt szokták felemlíteni a leányközépiskolák megalkothatásánál az anyagi szempontot. Nézzünk ennek is a szemébe. Először is megemlítjük, hogy a nem állami leánygimnáziumok 100—200 korona tandíjat szednek és mégis rohamosan fejlődnek, virágoznak. A felsőbb leányiskola rossz befektetésnek bizonyult a köz szempontjából ép úgy, mint az egyénnél, mert a családnak és a társadalomnak nagy gondot okozott azután a leányokról való gondoskodás, akiknek felületessége, tudásbeli és akarati gyengesége, a nagy igények kész veszedelmek voltak és anyagilag is nagy teherként nehezedtek reájuk. Az iskolafenntartó legjobban fekteti be pénzét, ha nagyobb tandíjat szedve, mely kifizeti az iskola fenntartását, a leányokat erkölcsi, intellektuális, akarati és gyakorlati képességekkel látja el, amelyekkel megtudja állani helyét a családban, a társadalomban s így mindenképen hasznot hajt. De ha

a magas tandíjat egyesek nem tartanák jogosultnak (bár szerintük az üzlet akkor legdemokratikusabb, ha áldozatunkért dúsan kamatozó tőkét, boldogulást és megélhetést kapunk), akkor is lehetséges a számvetés. Szerintünk a luxust kívánó felsőbb leányiskolák oly sokba kerültek az iskolafenntartóknak, hogy abból fedezni, fenntartani lehet teljesen a leányközépiskolák bármelyikét is. Nem kívánunk sopánkodni, hogy menynyivel többet, aránytalanul többet költenek és hány iskolával többet tartanak fenn a fiúk számára. Ellenkezőleg, azt akarjuk megállapítani, hogy a ma létező 35 felsőbb leányiskola közül hat mellett már van leánygimnázium, ha a többi 29-et is átalakítják leányközépiskolákká, akkor a létezőkkel együtt 38 lenne, ami a mostani szükségleteket teljesen kielégítené. Szóval a rendelkezésre álló pénzből is megteremthetjük a leányközépiskolákhoz szükséges anyagi fedezetet. Az átmeneti időre teljesen bizonyosan. Egy pár állami iskola helyét meg lehetne változtatni, felsőbb leányiskolából polgárit csinálni, s más helyen leányközépiskolát nyitni. Azok a városaink, ahol jelenleg leányközépiskolák nincsenek, idővel bizonyára szintén fognak módot találni azok megteremtésére. Még csak azt akarjuk megemlíteni, hogy az állami iskolákban még úgy is tudnának pénzt előteremteni, ha megszüntetik ama szokást, hogy az óraadó tanárok és hittanárok óráin a tanítónők felügyeljenek, mert ez pedagógiai szempontból is helytelen, de felesleges is. Ezzel sok munkaerő felszabadul. Igénybe lehetne venni a tanerőket teljes óraszámmal, amint azt a törvények megengedik. Ezt mindenki szívesen is tenné, ha olyan iskolában dolgozhatik, melyben értékes és komoly munkát kell végezni, felelősséggel tartozik, de csak akkor, ha működését értékelik is.

Ezzel a megoldással a kisebb városok és a vidék tehetséges és tanulni vágyó leányai esetleg nem járhatnának leányközépiskolába. Ezen a bajon a felső leányiskoláktól elveendő és a leányközépiskolákhoz csatolandó internátusok volnának hivatva segíteni. Igaz, hogy a leányt ezzel kiragadnánk otthonából, melyben pedig az ő lelküknek gyökerezni kellene, de

viszont megadnánk nekik a módot a tanulásra, melyben őket még külön is segítenék ott és iparkodnának a családi veszteséget pótolni. Az internátusok jelenleg túlságosan sok pénzbe kerülnek, mert ott is olyan luxus nevelés folyt, amilyenre az illetőknek szükségük nincs, sőt reájuk nézve káros, mert megszokva azokat, később követelők lesznek az életben. Vegyük csak elő az internátusi szülők társadalmi állásának jegyzékét, akkor látni fogjuk, hogy kiknek adnak ilyen luxus nevelést. Az internátusok fizető növendékei megcsappantak, mert a felsőbb leányiskola nem volt reájuk nézve kívánatos, a haszon nem állott arányban az áldozattal. Az internátusból ki kell ölni a luxust, úgy az ellátásban, mint egyéb berendezési igényekben. Egyszerűséget, szerénységet kell a leányoknak megszokniok. Egy-egy leányra kevesebbet legyen csak szabad költeni. Így szerényebb vagyoni viszonyú leányok is végezhetnének önköltségen. Egyúttal sokkal nagyobb számban tesszük lehetővé azoknak a kedvezményes elhelyezését, akik olyan vidéken laknak, melynek közelében nincs leányközépiskola, ők maguk pedig tehetségesek. Így lenne igazi istenáldás az internátus azokra a szülőkre nézve, akik a világtól eldugva teljesítik kötelességüket hazájukkal szemben, s azokra a leányokra nézve, akikben erő él nagyobb feladatok megoldására és kiküzdésére.

Végül segíteni kell azokon az egyes leányokon is, akik olyan városban laknak, ahol leányközépiskola nincsen, hazulról elmenni nem akarnak, helyben pedig van fiúközépiskola. Engedjük meg ezeknek a koedukációt. Oly kevés esetről lesz szó, s oly nagy a haszon, egy értékes leány kiképzése, s a kár olyan kevés, mert a leányközépiskola tanterve szerint kellene vizsgáznia, s nőiességét nem veszítené el, mert az otthon sokat tudna pótolni. Így kívánnánk segíteni azon igen kevés leányon is, akinek szülei várost kénytelenek változtatni, s esetleg oly helyre kerülnek, ahol az a tipusú leányközépiskola nincsen, melybe járt. Vagy magántanulója lehet a fiúközépiskolának, vagy rendes növendéke.

Fő kívánságaink végeredményben:

1. Ejtsék el a felsőbb leányiskolákat, melyekbe növendéket nem kapnak, de amelyek a komoly általános műveltség érdekében sem kívánatosak.

2. Alkossanak külön és teljes nyolc osztályú leánygimnáziumokat és leányreáliskolákat, mindkettőt az érettségi jogosításaival. A külső felépítésben és a belső berendezésben legyenek tekintettel a női testre és lélekre.

A részletkérdések tárgyalásába ezúttal nem bocsájtkozunk. Csak azt kérjük, hogy ne húzzák a felsőbb leányiskolák agóniáját még öt-tiz évig, mikor teljesen meg fog szűnni. És kérvekérjük, hogy a reformálás tanácskozásaiba vonják be a női szakembereket ugyanolyan számban, mint a férfiakat. Ezt a németek is megtették. Döntés előtt hallgassák meg a leányközépiskolai tanári testületeket és a nagyközönséget tájékoztassák szándékaikról, hogy érdekeiket azután kifejthessék, nehogy pár év mulva újabb zökkenő következzék be, mert az évtizedek óta tartó folytonos változások a legnagyobb kárára vannak a nőnevelésnek és országunknak.

Nőnevelés történetünk és jelen állásának, a női test és lélek, a külföldi nőnevelési viszonyok tanulmányozása alapján, lelkiismereti kötelességet véltünk teljesíteni e gondolatok feltárásával és óva kérni a felelős tényezőket, hogy ne döntsenek a magyar középfokú leányoktatás szervezésében, míg az összes érveket és érdekeket tekintetbe nem vették.

Dr. Bittenbinder Miklós.

LEÁNYKÖZÉPISKOLÁK HORVÁTORSZÁGBAN.

Horvát szomszédaink eléggé fejlett közoktatási rendszerében a középfokú leányintézetek a modern kultúrállamokhoz viszonyítva elég jelentéktelen helyet foglalnak el. Az itt bővebben ismertetendő zágrábi leányliceumon s a hasonló szervezetű, néhány éves sušaki liceumon kívül 8 nyilvános (állami vagy községi), 5 róm. kath. (apáca) leányfelsőnépiskola (megfelel a mi polgári leányiskolánknak, 1 női ipariskola, 2 (1 róm. kath., 1 gör. kel.) tanítónőképző szolgálja a népiskolántúli leánynevelés speciális céljait.

A horvát viszonyok közelebbi ismerete könnyen megérteti velünk e nagy hátramaradottságot. Tudvalevő, hogy Horvátország még hozzánk képest is igen szegény s az általános műveltségnek jóval alacsonyabb fokán áll (1910-ben a 6 éven felüli népességnek ott 52·6, nálunk 68·7%-a tudott írni-olvasni); mivel továbbá az ipar és kereskedelem fejletlensége folytán nagyobb kultúrközpontjaik sem keletkeztek (1890-ben mindössze 3, 1910-ben 5 városnak volt 10,000-nél több lakosa), úgy hogy az 1890-ben 39,000, 1910-ben 75,000 lakost számláló fővárostól eltekintve csak Eszék (28,500 lakos) s talán még Zimony (16,000 lakos) nevezhető valóban városnak. A horvátoknak kevés oly helyük van, mely az elemi iskolánál magasabb fokú nevelést nyujtó leányiskolák kellő benépesítését biztosítani tudná. Ép ez a körülmény kényszerítette reá a horvát kormányzatot, hogy a hiányzó leányiskolák pótlásaként a közoktatás minden ágában oly tág teret nyisson a koedukációnak, azaz leányoknak rendes tanulókként való beengedésének a fiúiskolákba, melyek tanterve azonban elsősorban a fiúk igényeinek megfelelően készült.[1]

[1] Lásd «A koedukáció Horvátországban» c. tanulmányomat a «Magyar Pædagogia 1916. évi áprilisi számában.

Negyedszázad előtt merült fel Horvátországban először a felső népiskolánál magasabb fokú általános műveltséget nyujtó leányközépiskola eszméje. Az akkori közoktatásügyi osztályfőnök, dr. Kršnjavi Izidor melegen felkarolta az eszmét s pedagógusokból két bizottságot küldött ki a leányliceum s a női ipariskola szervezetének, tantervének kidolgozására; egyben 1892 jan. 30-án a főváros tanítónői s előkelőbb asszonyai közül többeket ankétre hívott össze, mely egy 8 osztályú leányközépiskola alapítását mondta ki szükségesnek. A kiküldött bizottság kidolgozta e középiskola szervezetét s tantervét. Elaborátumában a bizottság reámutatott a magasabb fokú leánynevelés nagy fontosságára s megokolta a tantervet, mely a női lélek szükségleteihez igyekezett simulni s azért a humánus tantárgyaknak nagy túlsúlyt biztosított a reáliákkal szemben. Felvette a tantárgyak sorába a világirodalmat, a francia nyelvet, mint amelynek ismerete a jobb körökben nélkülözhetetlen, a kézimunkát és éneket.

Az országos kormány a bizottság javaslatai alapján a liceum megnyitása mellett döntött, bár a közvélemény konzervativebb része ennek ellene volt, mert a tantervet túlterjedelmesnek találta s attól tartott, hogy a kelleténél több tudás a nőiesség rovására lesz. A leányliceum 1892 őszén nyilt meg a négy alsó osztállyal s utána fokozatosan fejlődött úgy, hogy 1896/97-ben lett teljessé.

A leányliceum tanterve nagyjában egész 1913-ig változatlan maradt. A mondott év őszén a zágrábi leányliceum fokozatos megszüntetése határoztatott el; helyette megnyilt a leányreálgimnázium I. osztálya.

Az iskola szervezete a következő volt:

A négy alsó osztály a tudás befejezett egészét nyujtja épúgy, mint az osztrák középiskolák, illetőleg az Entwurf alapján fejlődött horvát fiúközépiskolák. Ez alsó, közös tagozat után az V. osztályban trifurkáció áll be. Azok, kik csak általános műveltséget akarnak szerezni, új nyelv gyanánt az angolt tanulják osztályonkint heti 5—5 órában. Akik érettségi vizsgálatot

akarnak tenni s utána az egyetem orvosi vagy filozófiai fakultására menni, az angol helyett latint tanulnak összesen 21 órában, a tanítónői pályára készülők pedagógiai tárgyakat 18 órában. Egyébként a három tagozat tanterve azonos, illetőleg csak annyi az eltérés, hogy a pedagógiai irányt választók a felsőbb osztályokban is tanulnak éneket heti 1—1 órában, több kézimunkaórájuk van, az V.-ben háztartástant is tanulnak, míg viszont a filozófia alól fel vannak mentve. Az elméleti órák száma jóval kevesebb, mint a fiúközépiskolásoknál (az alsóbb osztályokban heti 16—23, a felsőkben 25—27 óra), hogy a leányok egészségét kíméljék s egyúttal időt adjanak nekik arra, hogy otthon vagy külön kurzusokban háztartási ismereteket is szerezhessenek.

Meg van engedve az is, hogy a megfelelő előképzettséggel birók csakis egyes tárgyak óráira iratkozzanak be, mint hospitálók. Ez utóbbiak félévenkint minden óráért 2 korona, a pedagógiai tagozat tanulói évi 32, a többiek évi 100 korona tandíjat fizetnek, tandíjmentesség csak kivételes esetekben adható. Az iskola színvonalát volt hivatva emelni az az intézkedés is, hogy a liceumban osztályt ismételni nem lehet s az egy tárgyból való javítást is csak 1898 óta engedi meg a kormány kivételes esetekben. Ugyane cél érdekében kimondták, hogy a liceum I. osztályába csak külön felvételi vizsga alapján vehetők fel a leányok s bár hamarosan valamennyi leányfelsőnépiskola tantervét a zágrábi liceum mintájára alakították át, az onnan átlépni kívánók szintén felvételi vizsgálatot voltak kötelesek tenni 1903-ig s 1913 óta ismét.

A leányliceum megalapítása óta hivatalos címében viselte az «ideiglenes» jelleget («privremeni» ženski licej); tanárai nem voltak külön státusban, különböző középiskolák tantestületének tagjai s csak ideiglenesen rendeltettek a liceumhoz szolgálattételre. A tanerők vegyesen férfiak és nők, nagy részük bejáró óraadó; rangjuk szerint beosztott középiskolai, tanítóképzői, felsőnépiskolai tanárok, illetőleg tanítók. Azok, kiknek nincs középiskolai tanári képesítésük, az alsóbb osztályokban, vagy pedig rajzot, nyelveket tanítanak.

Mint már említettem, a zágrábi liceum 1913 óta fokozatosan átalakul női reálgimnáziummá, mely már nem lesz ideiglenes jellegű; viszont 1910 őszén a Fiuméval szomszédos *Sušakon* megint ideiglenes jelleggel, «kísérletkép» nyilt meg a leányliceum, melynek azonban csak a felső tagozata van meg. Alsó tagozatát a sušaki leányfelsőnépiskola pótolja.

Lássuk most a leányliceum órabeosztását s tantervét:

Tantárgy	Osztály												összesen	
	I.	II.	III.	IV.	V.		VI.		VII.		VIII.			
					latin s ált. müv.	pedag.	latin s ált. müv.	pedag.	latin s ált. müv.	pedag.	latin s ált. müv.	pedag.	latin s ált. müv.	pedag.
Vallástan	2	2	2	2	2		2		2		2		16	
Horvát nyelv	4	4	3	3	3		3		3		3		26	
Francia nyelv	—	—	5	5	4		4		4		4		26	
Német nyelv	3	3	3	3	2		2		2		2		20	
Világirodalom	—	—	—	—	2		2		2		2		8	
Történelem	—	2	2	2	3		3		2		2		16	
Földrajz	2	1	2	2	—		—		1		1		9	
Mathematika	3	3	3	3	3		3		3		2		23	
Természetrajz	2	3	2	—	3		2		—		1		13	
Fizika	—	—	—	3	—		—		2		2		7	
Rajz	4	4	2	2	2		2		2		2		20	
Egészségtan	—	—	—	—	—		—		1		—		1	
Torna	1	1	1	1	1		1		1		1		8	
Szépirás	2	1	—	—	—		—		—		—		3	
Kézimunka	3	3	2	2	1	1	1	2	—	1	—	—	12	14
Ének	1	1	1	1	—	1	—	1	—	1	—	1	4	8
Filoz. proped.	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	2	—
Angol nyelv [1]	—	—	—	—	5	—	5	—	5	—	5	—	20	—
Latin nyelv [2]	—	—	—	—	5	—	6	—	5	—	5	—	21	—
Pedagogia [3]	—	—	—	—	—	3	—	4	—	—	—	2	—	9
Didaktika s gyakorl. [3]	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	4	—	9
Háztartás [3]	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Összesen	27	28	28	29	36	31	36	31	36	32	35	31	235	237

[1]—[2]—[3] relativ obligát tárgyak.

Ami az egyes tantárgyak anyagát illeti, a német és francia nyelvnél nagy súlyt fordítanak e nyelvek gyakorlati elsajátí-

tására s azért az V. osztálytól fogva e tanórákon az előadási nyelv is német, illetőleg francia. A latinisták az V. és VI. osztályban végzik a nyelvtant és mondattant; az auctorok közül a VI.-ban Cæsart, Cornelius Nepost és Ovidiust, a VII.-ben Liviust, Ovidiust, Cicerot, Sallustiust, a VIII.-ban Vergilius Aeneisét, Georgiconját, a Bucolicát, Horatiust s Tacitust olvassák. A földrajz tanítása sokkal szűkebb körre szorítkozik, mint a fiúközépiskolákban (heti 9 óra; a fiúknál 13), a VII—VIII. osztály 1—1 órája az alsóbb osztályok földrajzi anyagának ismétlésére szolgál. A mathematikában, épúgy mint a fiúgimnáziumokban, az algebrát az V. osztálytól kezdik tanítani. A fizika elég mostoha elbánásban részesül s összesen 7 órája van a fiúközépiskolák 13 órája helyett; de még ez sem fordítható teljesen a fizikára, mert a VIII. osztály 2 órája közül egy a fizikai földrajzra, petrografiára s geologiára fordítandó. A szabadkézi rajznál tekintettel kell lenni a kézimunkára s mindkét tantárgynál a leányok ízlésének fejlesztésére nagy gondot kell fordítani.

A most fokozatosan életbelépő leányreálgimnáziumnak tanterve egyelőre csak a 4 alsó osztályra van kidolgozva. E tanterv egészen új s eltér valamennyi fiúközépiskolai típustól (a kis Horvátországban ötféle van); legjobban hasonlít még a modern reálgimnáziuméhoz.

Óraterve a következő:

Tantárgy	I. o.	II. o.	III. o.	IV. o.
Vallástan	2	2	2	2
Horvát nyelv	3	3	3	3
Francia nyelv	6	5	5	3
Német nyelv	3	3	3	3
Történelem	—	2	2	2
Földrajz	3	2	2	2
Mathematika	3	3	3	3
Természetrajz	2	2	—	3
Fizika	—	—	3	2
Szabadk. rajz	3	3	3	3
Torna	1	1	1	1
Szépirás	1	1	—	—
Összesen	27	27	27	27

A felsőbb osztályokban csak két tagozat lesz, mert a pedagógiai elmarad. A latinra fordított órák számát valószínűleg emelni fogják s mint nem kötelező tárgyat a görögöt is lehet majd választani.

Kérdés, mennyiben vált be a zágrábi leányliceum? Eredeti célját, hogy elsősorban általános műveltséget nyujtson s csak mellékesen készítsen elő az egyetemre vagy a tanítónői pályára is, nem érte el. A horvát statisztikai Évkönyv adatai szerint[1] 1896—1906 között végzett növendékek közül:

egyetemre ment ... 33 (9 orvosi, 24 filozófiai karra)
tanítónő lett ... 242
más és ismeretlen fogl. ... 34

A nagy költséggel fenntartott liceum tehát lényegében nem volt más, mint egy jobb társadalmi körökből való leányok által látogatott, több általános s kevesebb szakműveltséget nyujtó burkolt tanítónőképző.

Ez annál nagyobb baj volt, mert a tanítónőkben amúgy is nagy volt már a túltermelés. Azóta a helyzetben annyiban állt be változás, hogy a latin irányt választók száma is jelentékenyen növekedett, míg az általános műveltséget nyujtó tagozat továbbra is néptelen maradt. Még azoknak egy része is, kik ez utóbbi tagozatot végezték, utólag leteszik a tanítónői képesítő vizsgát. Mivel pedig a liceum népessége ép ezen ok miatt rohamosan gyarapodott (1905/906-ban 262, 1911/12-ben 390, 1912/13-ban 421, 1914/15-ben 504, mely számhoz még 18 bejáró járul) s a tanítónők számát az egyébként gyenge népességű új sušaki liceum is szaporitja (1914/15-ben 73 növendék, a VIII. osztályban 10 a pedagógiai, 5 a latin, 1 az ált. műveltséget nyujtó tagozaton), valószínűleg ezek az okok vezethették az országos kormányt a zágrábi liceum átalakítására s a pedagógiai tagozat lekapcsolására. Tény, hogy az 1914/15. tanévben a reálgimnáziumi irányt követő I. és II. osztályban a tanulók száma már

[1] Statistički Godišnjak Kr. Horvatske i Slavonije I. 1905.

apadást mutat s még jobban apadni fog az átszervezés végrehajtása után. Az intézet nagy népességét a tanítónői pályára lépők okozzák, kik a IV. osztály elvégzése után más intézetekből (leányfelsőnépiskola) tódulnak a liceum V. osztályába, hol a pedagógiai irány tandíja alacsony: a mult évben a IV. osztályban 60, az V-ben 90 tanuló volt.

A fenti adatok igazolják, hogy a zágrábi leányliceum megalapítása 1892-ben elsietett s szervezete is elhibázott volt, mert az alapítók szándéka ellenére hatalmasan megnövelte a tanítónői pályára lépők számát. A most kialakuló reálgimnáziumról ítéletet még nem mondhatunk. Azt azonban valószínűnek kell tartanunk, hogy az eddigi tapasztalatok után beláthatatlan időkig a zágrábi reálgimnázium lesz Horvátországnak egyetlen s a felmerülő szükségletet teljesen kielégíteni is képes teljes leányközépiskolája.

Dr. Benisch Arthur.

A HÁBORÚ ÉS AZ ISKOLA.

A világháború hullámai eljutottak a pedagógia berkeibe is. Már jó ideje, hogy megindult az eszmecsere a szaklapokban, a napilapokban, sorozatos előadásokban, hogy micsoda tanulságokat lehet levonni a háború eddigi folyásából s ezeket hogyan lehetne értékesíteni a jövő nemzedék nevelésében.

A háborús pedagógiai értekezések — tisztelet a kevés kivételnek — szomorú, fájó érzéseket keltettek bennem. A szerzőket elragadja a hevük, katonábbak akarnak lenni a katonáknál, örök vagy legalább is egy új harminc éves háborúra akarnak berendezkedni. Ha nem lenne olyan szomorú, még mosolyogni is lehetne azon, hogy az iskolai testnevelést katonailag szervezzük, vegyük át a honvédség vezényszavait, próbáljuk minden tantárgyba beleszorítani a háborús vonatkozásokat, a számtani példák között legyenek háborús példák, szinte hadi fizika legyen ezentúl, az irodalomtörténet domborítsa ki s örökítse meg a hadi verseket, a chemia a robbanószereket részletezze, tanító csak tartalékos tiszt lehessen, hogy katonailag szervezze a falu népét stb. Nem lenne-e természetesebb és megfelelőbb, ha most, amikor a háború borzalmai az emberek idegeit a végsőkig feszítik, a pedagógusok, a jövő nemzedék nevelői az örök béke megnyugtató, kibékítő eszméjét hirdetnék az iskolában?

*

A háború tanulságait levonni most még nehéz. Szinte lehetetlen a küzdelmek közepén objektiv szemmel vizsgálódni. Hibáinkról, mulasztásainkról, bajainkról egész leplezetlen őszinte-

séggel írni bajos. Ezért korainak tartom a végleges ítéleteket s nem is fejtettem volna ki véleményemet, ha nem olvastam volna arról a hivatalos mozgalomról, mely a háború tanulságainak az iskolákba való bevitelére vonatkozólag konkrét javaslattal fordult a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz. Ez indított arra, hogy megpróbáljam levonni én is a háború tanulságait.

A titáni küzdelemnek két színtere van: a fronton és a front mögött. A fronton harcolnak katonáink, a front mögött dolgoznak polgáraink. Nem tisztán a fegyveres katona küzdi ki a győzelmet, ugyanezért dolgozik a fegyvert, muníciót gyártó munkás, az élelmet termelő földmíves, a szövőiparos, a bőrgyáros, az ápolónő, a takarékoskodó háziasszony, a hadikölcsönjegyzők nagy serege stb. Nem kisebbítem katonáink dicsőségét, akik a küzdelem nehezebb, veszedelmesebb részét végezik, ha rámutatok a polgári társadalom munkájának fontosságára.

A fronton a magyar nemzet emberfölötti munkát végzett. A magyar katona megfelelt ezeréves jó hírének. A katonai szolgálatra alkalmasak számáról és arányáról a hadvezetőség nagyon érthető okok miatt most még nem közölhet semmit, de bizonyos, hogy a magyar nem korcsosult el, nem gyengült. A besorozottak katonai kiképezhetőség, ügyesség, használhatóság, megbízhatóság tekintetében legalább is olyan jók, mint más nemzetekéi. Nemzetiségeink legnagyobb részéről nagy dicsérettel emlékeztek meg. Hogy fordult-e elő megbízhatatlanság, árulás, arról csak a békekötés után kaphatunk hiteles híreket. A magyar művelt osztályból kikerült tartalékos és népfelkelő tisztek a kötelességteljesítés ragyogó példáit adták.

Hogy a magyar ilyen jó katona, abban nagy része van a fanatikus hazaszeretetnek, az ősi vitézségnek, de van egy kis része a magyar iskolának is, mert ápolta az ősi, nemzetfenntartó erényeket.

Nézzük most a front mögötti, a polgári harcteret. Itt már nem lehet olyan ragyogó színekkel festeni, ha akad is egy-egy fényes sugár, van mellette sok sötét folt, árnyék. Vizsgáljuk meg, hogy el tudtuk-e látni hadbaszállt társainkat mindennel,

amire szükségük volt: munícióval, fegyverrel, élelemmel, ruhával stb.? Ha hiány volt, mi volt az ok: mulasztás, szervezetlenség vagy tehetetlenség? Rendben ment-e minden szállítás? A közérdek vezetett-e mindenkit? Megvolt-e mindenkiben a kellő önzetlenség, takarékosság, jótékonyság? Ezeket mind meg kell vizsgálni s a hibák, mulasztások, bűnök eredetét, okait kell kutatni, mert csak így lehet a háború tanulságait levonni. Így tudjuk a nemzet erényeit és bűneit megismerni, így tudjuk megállapítani, hogy történt-e mulasztás a mai generáció nevelésénél, vagy lehet-e az iskola segítségével a jövő nemzedéket megjavítani.

E rövid elmefuttatásnak nem célja a felsorolt kérdések részletes tárgyalása, csak éppen jelezni akartam annak a módját, hogy hogyan képzelem a nemzet erényeinek, hibáinak kinyomozását. Ezért csak röviden utalok arra, hogy a front mögötti polgári munka terén több irányban gyengéknek, szervezetleneknek mutatkoztunk, az önfeláldozás, önzetlenség szép példái mellett találhatunk elég önzést, kapzsiságot, léhaságot. Ha tehát ezen a téren hiányokat, bűnöket találtunk, ezek kiküszöbölésének módjáról is gondolkoznunk kell. Tehát a jövő feladatául ne a fiatalság testi nevelését tűzzük ki első és legfőbb cél gyanánt, hanem a nemzet *erkölcsi és gazdasági újjászületését* igyekezzünk előmozdítani. Az erkölcsi eltévelyedések nem az iskola hibájából erednek, ebben az irányban való újjászületést sem teheti meg tisztán az iskola. A gyermek lelkébe hiába oltjuk be az önzetlenséget, mikor az élet az önzés érvényesülését tárja eléje, hiába tanítjuk szerénységre, mikor a társadalomban a szerénytelenek, az erőszakosak érvényesülni tudnak, hiába intjük szorgalomra, önfeláldozásra, mikor otthon a protekció mindenhatóságát hallja stb. A társadalomnak kell erkölcsileg újjászületnie, hogy ne ronthassa meg a fiatalságot. Ezt a társadalmi újjászületést indítsák meg a még romlatlan, jóérzésű emberek, indítsa meg a kormány, ha kell a drákói törvények könyörtelen alkalmazásával.

Szükség van gazdasági fellendülésre. A háború sok szociális

nyomorúságunkat tárta fel. A katonaság belevonta a húsfogyasztásba azokat a néprétegeket is, melyek attól távol voltak. Hogy mit jelent ez, azt a húshiány mutatja. Most már ezek az emberek a háború alatt megszokták az emberi módon való táplálkozást, jogosan kívánhatják ezután is. Az államnak kötelessége, hogy polgárainak tisztességes megélhetését előmozdítsa azzal, hogy a kereseti viszonyokat javítja, a többtermelés szolgálatába állítja az iskolákat, megindítja a gazdasági újjászületést. Terjesszük el az intenziv gazdálkodás módját, eszközeit, a műtrágyák használt stb. az elemi iskolák útján az egész országban, hogy Magyarország megint tejjel-mézzel folyó Kánaán, Közép-Európa éléskamrája legyen. Telítsük gazdasági ismeretekkel a tanítóképzőket s az elemi iskolákat. Minden falusi elemi iskola mellé egy mintagazdaságot kellene létesíteni. A tanítókat megfelelő elméleti és gyakorlati gazdasági szakismeretekkel kellene ellátni. Be lehetne őket rendelni 1—1 évre valamelyik gazdasági akadémiába, a nyári szünidők alatt mintagazdaságokba beosztani stb. A szebb eredményt felmutatókat megfelelően jutalmazni stb. Viszont a tanítónőképzők és az elemi leányiskolák útján meg lehetne oldani a konyhakertészet és baromfitenyésztés kérdéseit. A magyar férfiakat nehezen lehet konyhakertészetre fogni. Nem szeretik a folytonos munkát, inkább vállalnak rövid ideig tartó, megerőltető munkát, mint ilyen könnyebb, de folytonos munkát. Viszont a nők az ilyen folytonos, sok türelmet igénylő munkát nagyon szép eredménnyel tudják végezni.

*

A háborúnak az iskolában értékesíthető tanulságait a következőkben foglalhatom össze:

1. Fejlessze az iskola a tanulók lelkét és testét arányosan. A testnevelés ne legyen uralkodóvá s ne legyen katonai szervezetű.

2. Ápolja a hazaszeretetet, harcoljon a nemzetköziség minden eszméje ellen.

3. Terjessze a magyar nyelvet, a nemzeti érzést nemzetiségeink között is.

4. Törekedjék az erkölcsi újjászületésre, agitáljon a közélet tisztasága mellett.

5. Indítsa meg a gazdasági újjászületést, terjessze a többtermelés módjait.

Dr. Vásony Lajos.

NEMZETI LÉTFELTÉTELEK.

(Történelmi összefoglalás.)

A költő, aki nekünk szózatunkat adta, nemzetének később bekövetkezett gyászos napjait megsejtve, a nagyszerű halálról énekel, amely eljöhet, amikor egy dicső nemzet sírjánál népek ontják könyűiket. Ezt a versrészt nem szívesen olvasom, mert e versrészből a csüggedés eszméje, a halál, az elmúlás sejtelme beszél.

Amint az egyénnek hinnie kell életének fontosságában, a betegnek ragaszkodnia kell a felgyógyulás reményéhez, úgy a nemzetnek is kell, hogy erős eletösztönnel bírjon, és aki a virulás, a fejlődés jövő képeit látja maga előtt, azt a halálnak gondolatával ki nem békítheti a halál nagyszerűségének képe.

A lét feltételei nem egyenlők minden nemzetnél és nem azonosak az államnak létfeltételeivel.

Vannak nemzetek, amelyek mint nemzetek fönnállnak, még ha más állam kötelékébe tartoznak is, és vannak államok, melyek egyik-másik alkatrészük nélkül is, egyik-másik nemzetnek átalakulásával, elpusztulásával is, mint államok épségben fönnállhatnak.

A létnek mintegy a sorstól adott szerencsés feltételeihez tartoznak kedvező földrajzi fekvés, kedvező politikai alakulások, amelyek szinte lehetetlenné teszik egyik-másik nemzet, állam megsemmisítését; e szerencsés helyzetű nemzetek közé a magyart alig számíthatjuk. Mi kis sziget a népek tengerében egyedül állunk; saját erőnkből kell hogy megállhassunk.

És ha az élethez ragaszkodunk, a nemzeti létfeltételekkel a

függetlenebb államiság létfeltételeit mindjobban megszerezhetjük. A nemzeti létfeltételeket három csoportba osztanám. Az elsőbe tartozik a létnek minden kezdete, *az anyag; az emberanyag.* A másodikba oly *szellemi energiák* tartoznak, amelyek egy nemzet és pedig kis nemzet fennállását biztosítják, még ha az államiságra nézve nem független, nem önálló. Példa erre a finn nemzet. A harmadikba a hatalmi *faktorok tartoznak, gazdasági lendület, vagyon és jól szervezett véderő,* amelyek már az önállóbb államiságot biztosíthatják.

I. Az ember anyagfejlődését, életképességét, jövőjének kilátásait demográfiai és történelmi tanulmányok világíthatják meg. A történelmi és demográfiai jelenségek a multban is, a jelenben is népünk elég egészséges fejlődéséről tanuskodnak. Vannak nemzetek, melyek magas kultúrájuk ellenére is az emberanyag stagnálása, vagy egyenesen fogyása következtében oly betegségben sínylődnek, mely államiságukat, hatalmukat, nemzeti erejüket már is emésztette és a jövőre nézve, ha viszonyaik nem változnak, ily államok, nemzetek mindinkább veszítenek súlyukból, jelentőségükből. Ilyen a francia állam, amelynek főbaja a népfejlődési viszonyok állandó rosszabbodása; ilyen az ír nemzet, mely utóbbi rossz gazdasági, meg nem felelő politikai viszonyok miatt úgyszólván visszafejlődik. A lassú, de folytonos pusztulás, kihaló processzus veszedelmesebb egy nemzetre nézve, mint hirtelen lesujtó katasztrófák; ezekből a nemzet könnyebben kiépülhet, mint sorvasztó betegségekből. Mindig erős szaporodást mutatnak a germán fajok, melyek évszázadokon át települőket adhattak a világ minden részébe, anélkül, hogy véreik elvesztését megérezték volna. Részben még őserő nyilatkozik az orosz, a szláv szaporodási számokban; míg a mi számaink a román népekéit felülmulják, a germán népek szaporodását megközelítik, a szlávoké mögött határozottan elmaradnak.

A mi nemzetünk kicsi népcsoport volt, amikor átlépte mai honának határát; de önmagában erős, egészséges népcsoport, amelynek erkölcsei nyersek, de aránylag fejlettek (egynejűség nyomai stb.), benne azonban oly energiák működtek, hogy erős

felszívó képességgel magába olvaszthatta a gyengébb ellenálló erővel biró néptöredékeket, melyek vele együtt indultak nyugatra és magába olvasztotta azon népcsoportokat, amelyeket az országban talált. És ha talán Hunfalvy azon sorait, amelyben kimutatja, hogy csak a magyar nép autochton, némileg hazafias lelkesedésének tudhatjuk be, mert szlovén, német, horvát (— mely népet egyébként Hunfalvy is, mint régebbi népet, felemlít —) fajú töredékek okvetlenül fennmaradtak a honfoglalás előtti időből, de hogy így fennállhatott ez a kis törzs, melynek számát Pauler Gyula csak 100,000-re teszi Lebediában, ez szinte páratlan, egyedül álló a népek, nemzetek történetében.

Alacsonyabb műveltségű és az országban élő népekkel ellentétes fajokkal (kabarok, majd besenyők és kúnok) összeolvadva lépnek fel a szlávság ellenében, mely szétszórtan élt Dunántúl, északnyugaton s talán Erdélyben is. És csodálatos ösztönnel, ezen szlávsággal szemben, amely részben már a keleti irányzatú egyházhoz tartozott, a nyugati egyházhoz csatlakozik. Viszont azonban a nyugati kultúrát befogadva ennek a saját magyar színezetet adja, sőt még egyházi törvényeiben is némi önállóságra tesz szert. Az ausztriai határig magyar őrséget állít fel, eleinte a nyugatot megfélemlíti kalandos betöréseivel, később erős védekezési rendszerrel a határokat mindenképen megvédi, sőt kitolja délre, keletre, északra. A határon belül pedig a fiatal királyság magyarosít enyhe és keményebb eszközökkel. Bár szívesen fogadja a jövevényeket, ezeket eleinte nem nagy tömegekben köti le a földhöz, hanem szétszórva az országban és házasság által a magyarságnak igyekszik őket megnyerni. Szent István előzékeny politikája az idegenek iránt époly céltudatos volt, mint amily céltudatos Lászlóé és Kálmáné, akik még a házasság szabályozásával is beleolvasztották az idegen elemeket a magyarság testébe. Egy ilyen törvény maradt fenn Kálmán idejéből az izmaelitákról, amely így szól: «Izmaelita ne merje nőül adni leányát az ő neméből embernek, csak a mienkből!» Könnyen lehet, hogy más jövevényekre is időközönként ily

hasonló törvényeket alkalmaztak, ez esetben az izmaelitákkal szemben természetesen térítési cél is lebegett a királyok előtt.

Történetírók kiemelik, hogy Szent István nemzetnek, gensnek nevezte népét, hogy ezt joggal tehette. A magyar faj ez időben mind okos fajpolitika fajszeretete, mind saját belső erkölcsi ereje által szaporodott és sokasodott. Szintén Kálmán idejéből maradt fenn egy törvény, mely kitünően jellemzi az emberanyag bámulatos megbecsülését ebben a korszakban. E törvény lényege az, hogy magyar föld szülöttét rabszolgaként eladni nem szabad. Idegenbe a magyar vér és a magyar föld lakója ne kerüljön! Milyen dicsőítése ez a magyar nemzeti köteléknek! Megbecsülése a magyar alattvalónak! Megbecsülése az emberanyagnak ebben a korban! Megbecsülése az emberi élet, szabad élet értékének!

A magyar faj önmagában való szaporodása, mely mai napig is elég nagy, akkor bizonyára az egészséges, egyszerű erkölcsű nép erejét mutatta.

A legelső törvények a családi élet tisztaságáról, a nő, a családanya megbecsüléséről tesznek tanúságot; a szűziesség, szeplőtlenség védelmét ezen korai századokban nemcsak a keresztény szellem sugallta, hanem a magyar fajszeretet is. Ugyanezen szellem szól a köznemesek gyönyörű esküjéből Hunyadi idejében, amelyben a magyar urak többek között arra esküdnek, hogy: «Magról magod ne szakadjon.»

A fajszeretet és a faj egységes volta működött a magyarság szaporodásában; a faj mai napig megmaradt egészségéről a mai demografiai megfigyelések is tanuskodnak. A magyar faj ereje értékes idegen elemek beolvasztásában mutatkozott, mutatkozik legintenzivebben.

E faji erő magyarosította el annyira az Anjouk udvarát, hogy Lajos király jövendőbeli vejétől, a hatalmas német császár fiától (!), megkívánta a magyar nevelést s ugyanezen Zsigmondnál, aki Német- és Csehország koronáját is viselte, meghatóan szólal meg a magyar föld szeretete, mikor halálában magyar földbe kívánkozik.

De a német és szláv telepek egyre szaporodnak és megerősödnek annyira, hogy önálló, erős népcsoportokká fejlődnek, amelyekhez jóval később csatlakoznak az oláh, ruthén és egyéb népcsoportok. Ez erősbödés szembetünően a magyarság megfogyásával kezdődik a tatárjárás után, bár a német elem már 1150-től kezdve szivárog be nagyobb tömegekben; de főleg a tatárjárás után, amikor a várak, városok fontossága megnövekszik, nyeri el erős pozicióját, úgy hogy a magyar Mátyás korában fél Magyarországot németnek mondják. (L. Hunfalvy.)

Az utolsó teljes beolvasztás a kúnok elmagyarosítása volt, melynél csodálatraméltókép a kúnnak nevezett László is közreműködött. Az ezen idő után települő jövevény népek megsokasodnak, tért foglalnak a magyarság körében, amelynek erkölcse, szívóssága adja meg csak azt az erőt, hogy a tatárjárás, törökdúlás után számbeli túlsúlyát megtartja és az egyes népcsoportok közé beszorulva, befonódva, idegen hatalmi érdekekhez füzve mégis, mint a magyarok országát megtarthatta ezt a földet.

Ez az erkölcsi fajszívóssága még a múlt században megindult kivándorlás vércsapolását is sikeresen győzte eddig. Le fogja győzni e háború által okozott rettenetes veszteségeket is.

II. A szellemi energiák, amelyek kis nemzetek önállóságát évszázadokon át évezredekre biztosítják, igen különbözők. Idegen írók csodálatosnak mondják a magyar nép, az állam 1000 éves fennállását. És mégis, ha végig nézünk a történelem lapjain, úgy oly erők bontakoznak ki előttünk, melyek a csodát legalább némileg megfejtik. Éppen idegen írók fedezik fel ezeket az erőforrásokat bennünk. Így Freisingi Ottó mutat a magyarok élénk érdeklődésére a közös ügyek iránt. Ha — mondja ő 1146 körül — tanyáik, szállásaik igen hitványak is, egyben mégis a görögök gondolkodását utánozzák; abban, hogy fontos dologhoz nem fognak hosszas és gondos tanácskozás nélkül. A fiemberek mind elmennek a király udvarához, mindenki elviszi oda a székét és ott nem szünnek meg a közügyeket tárgyalni és megvitatni! Ugyanez a Freisingi Ottó a magyarság egy másik energiáját is

felemlíti: a vitézséget, amely a katonai szervezet hagyománya. «A vitézi rendhez tartozót csak igen nyomós ok tarthatja vissza a hadtól» — írja a püspök. A sok tanácskozás soha ne lássék nálunk hiábavaló eszmecserének; a közös érdekű ügyek megvitatása oly hagyomány, mely egyik államfenntartó energiánk.

Az élénk érdeklődés a haza ügyei iránt szülte törvényeinket, teremtette jóformán az első alkotmányt, megelőzve sok magasabb kultúrájú népet. A faji energiánkat támogatta ez az erős ragaszkodás a történelmi hagyományokhoz, amelyek mintegy azon fogyatkozásokat pótolták, amelyek az általános műveltség, kereskedelmi, ipari fejlettség tekintetében mutatkoztak már haladtabb más nemzetekkel szemben. Megfogyva bár, de törve nem, a magyar erkölcsi értékeivel megállt századokon át, és ha alkotmánya veszélyben volt, a kis Erdély, vagy egy kis csapat az északi megyékben, vagy egy viharszerű lelkesedés, mely az ország minden elemét magával ragadta, védelmezte meg az alkotmányt, a nemzeti létet.

Idegen írók a magyar nemzetnek még egy erényét ismerik el. Már a IX. században azt írja Leo görög császár: «Nem olyan nép ez, amely egy vereség után le van győzve.» Nemzetünknek eddig meg volt az az ereje, hogy legyőzve, megtörve újból felemelkedett.

Nagy, művelt nemzetek pusztulnak el, nem is azért csak, mert fogynak, hanem mivel bomló processzusok harapóznak el testében, melyek a fogyáshoz vezetnek. Kicsiny nemzetek fennmaradhatnak, ha összetarthatják nemzetük élet-energiáit. Erre is élénk példa a kis finn nép, mely még kemény orosz igáján is lazítani tudott. Más bomló processzusok megbontanak egy jól szaporodó nemzetet, ha több szellemi energiái lazultak; így veszett el Lengyelország.

Az erkölcsi, szellemi erők összetartása és fejlesztése kell, hogy lassan-lassan az állam erősebb kiépítéséhez is vezessen.

III. Az Árpádok királyságát még barbárnak nevezték, de erkölcsi erejével mégis függetlenítette magát hatalmas hatások alól; csak így állhatott ellen a német és görög hódítási kísér-

leteknek és a pápa hatalmi törekvéseinek. A megsokasodott népből Kálmán zászlait már 100,000-nyi sereg kiséri; a királyi jövedelem pedig III. Béla idejében 4½ millió; csak a német császár és francia király volt jobban dotálva.

Az Anjouk Magyarországa fényes kort nyitott meg, amelyben idegen uralkodók gyülekeztek nemzetközi tanácskozásra. A Hunyadiak még megvédik a nemzetet a török hatalmától, de már a nyugoti kapcsolatban keresik a támaszt a keleti fenyegető veszedelem ellen. Hunyadi Mátyásban világos öntudattá emelkedett a nemzet ösztöne, amely több izben a nyugotban kereste védelmét a kelet ellen. Nemzeti királyok alatt e nyugoti kapcsolatban a hegemónia Magyarországé marad, úgy azonban a keleti veszedelem megszüntével már vezető szerepe Magyarországnak nem lehetett; de azon energiák, melyek a «magyar erkölcs» fogalma alatt foglalhatók össze; fajszeretet, fajerő, fajegészség és ragaszkodás a történeti hagyományokhoz, e nemzet életét megóvta, úgy hogy szaporodási és némi mértékben beolvasztási, valamint ellenállóképességét a mai napig megtartotta.

Hiányosak voltak azonban a nemzetnek azon energiái, melyek kitünő kereskedelmi és ipari lendülettel, intenziv gazdasági munkássággal általános vagyoni jóléthez és így önállóbb hatalomhoz vezettek volna. Pedig nagy államháztartásokban a vagyoni jólét is ritka erőforrás; így pl. a francia nemzetnek ez egy soká el nem apadó ereje, melyet munkájával és kiváló kvalitásaival megszerzett és amellyel legalább egy időre ellensúlyozza szervezeti gyengeségeit. A tőkének megszerzése, összpontosítása, az erkölcsi erők összetartásával együtt ad Angliának, az északamerikai államoknak, Németországnak nem könnyen megrendíthető bázist. A földhöz vagyonosodás lehetőségével köthetjük mi le a népet; e föld pedig még adhat tápot és jólétet lakóinak.

Ha ezen a jóléthez vezető energiákat meg nem szerezzük, úgy a függetlenebb állami szervezet utópia marad. Itt is talán Széchenyi iránya volna útmutató, ki a gazdasági haladással akarta a magyar nemzetet az önállóság útjára vezetni, míg

Kossuth a 48-nak csodálatos erőpróbájával fényes, gyönyörű, de mégis tragikus mérkőzéséhez vezetett, amelyből csak nagyon lassan emelkedhettek ki a mai politikai helyzetnek fundamentumát képező békepontok.

Amint az egyéni életben nincs és nem lehet pihenés, amíg elég egészség és erő van, úgy a nemzet életében, munkájában sem lehet pihenés. Meg kell tartania azon energiákat, melyek eddigi fennállását biztosították és meg kell szereznie azon energiákat, melyek a jövőt minél jobban megalapozzák.

Azon energiák, amelyeket a történelem és népesedéstani tanulmányokban lapozva felismerni véltem, a fajszeretet, fajerő, fajegészség, amelyekhez a ragaszkodást a történelmi hagyományokhoz kapcsolom, ezen energiákat a magyar erkölcs fogalma alatt már előbb foglaltuk össze.

Ezen energiák, melyek mintegy a fajnak, a nemzetnek történelmileg, népesedéstanilag kimutatható életösztöne az egész népben lappangjanak, éljenek öntudatra fejlődve politikai, tudományos és művészi vezetőiben, a helyes úton védjék és ápolják nemzetünk létfeltételeit.

És minél bajosabban bontakozhatnak a hatalmi faktorok, annál inkább kell koncentrálni minden erőnek, a fajban és a történelemben már kifejlett, meglevő energiákhoz; ez, képletben szólva a minden téren érvényesülhető erős kapcsolatnak az anyaföldhöz, amely kapcsolatban új és új erőket nyerünk. A kapcsolat minden téren tán más alakot ölt, de lényegében mégis egy elven alapul.

Ez elvekhez minél szorosabban kell ragaszkodnunk; ez elvhűséggel bízhatunk a háború okozta nagy pusztulások után történendő regenerálódásban. Mi nekünk tanulnunk kell oly népektől, amelyek egészséges szervezetükkel nagy ellentálló- és fejlődőképességre adtak példát. Tanulhatunk azonban saját történelmünkből, amelynek minden lapján intést és példát láthatunk. Lehet, hogy megújhodva fejletlenebb állami szervezeteknek mi adhatunk példát és erőt.

Thirring Gusztávné, Waisbecker Irén.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Az áll. Erzsébet Nőiskolában március hó 15-én hazafias ünnepi előadás volt. Az ünnepi beszédet Dégay Olga, a polgári iskolai tanítónőképzőintézet III. éves növendéke mondotta lelkes magyar érzéssel, erős meggyőződéssel és meggyőző erővel. Egymás mellé állította az 1848 márciusi eseményeket a «ma» történetével s rámutatott, hogy akkor mint nemzet akartunk lenni, ma pedig az európai egyensúly tényezői vagyunk. Tettre, erőre, kitartásra lelkesített.

«A világon végigszántó vihar a nemzetek erejének a próbaköve. Mi is belesodródtunk, sőt kiléptünk a színtérre. Eddig csak statiszták voltunk, most felléptünk, hogy kivívjuk a minket megillető elismerést. Most senki sem vonhatja ki magát, mert ha csak egy is hiányzik közülünk, nem játszhatjuk el azt a szerepet, amit megkezdtünk. S ha a világháború ezer és ezer vésze között nem álljuk meg a helyünket, hiába int felénk a második ezer év s hiába mutatja a továbbfejlődés útját.

Sokan elesnek a küzdelemben, de szereplésüket áldja a jövő nemzedék s mi nem csüggedhetünk, mert részünkön az erő. Egymást megértve, eggyé forrva odaadjuk mindenünket, s dolgozunk mind, nem kérdezve, mi lesz a bérünk. Már pedig mikor ez a lelkesedés, ez az összetartás talált lelkünkben visszhangra, mindig győztünk.

A nagy köz, a haza, a nemzet érdeke mellett a fájdalomnak el kell tompulnia, a zokogásnak csitulnia. Hiszen az öldöklés mezején már győzünk, ott nem kell biztatás, de itthon most kezdődik a döntő küzdelem, melyre mozgósítva van mindenki. Küzdőterünk ott van, hol a társadalom tevékenységét kifejti. Megfeszített idegekkel s lelkünk minden erejével dolgozunk tovább is, hogy mienk legyen itt is a győzelem s méltók legyünk az értünk künt harcolókhoz. Hallgassuk meg, hogy ez a szent ünnep kér, esdekel: tartsunk ki a munkában; ne annyit tegyünk, amennyi jól esik, hanem tízszer, százszor annyit. Hiszen egy célért harcolunk!

S ha majd elcsendesül újra minden, lelkünkben a nyugalom gyönyörűségével bátran nézhetünk a jövő elé, mert nagyok leszünk önmagunkban! Ha majd a harcmezők felett újra megszólal a pacsirta, eltünik a gyászfátyol, a borús arcok kiderülnek s zúgnak a harangok, akkor boldogan és büszkén kiálthatjuk hazatérő hőseink felé: «Ti győztetek a messze idegenben, mi győztünk itthon. Ti küzdöttetek, hogy meghozzátok számunkra a békét, mi küzdöttünk, hogy megszü-

lessen a szivek békéje, Ti harcoltatok tűzzel, vassal, a mi fegyvereink a kitartás, szeretet, bizalom volt. S akkor, ha majd együtt elzarándokolunk ama halmokhoz, melyeken azóta kinő a pázsit, elmondhatjuk: Nem harcoltatok hiába!»

Az ünnepély lelkes hangulatát fokozták a mély értelmű költemények: Harsányi: Petőfi szelleméhez, Sajó: Harci ének, és Kozma: Rhapsódia, melyeknek művészi, előadói: Bolgár Mária, a polg. isk. tanítónőképző III. éves, Baska Magda, a gyakorló felsőbb leányiskola VI. oszt. és Nagy Emma, a polg. isk. tanítónőképző II. éves növendékei voltak.

A «Szózat», «Nemzeti dal» és «Hymnus» mellett az előadást valami kedves, finom érzéssel szőtte át Berta Ilona: «Csodák mennek végbe» (megzenésítette Bahnert József) és «Tele van a szívünk» (megzenésítette Bodor Ernő) kezdetű dalai, melyeket a polg. isk. tanítónőképző énekkara adott elő Bahnert József énektanár vezetésével.

*

Az Erzsébet Nőiskola gyakorló felsőbb leányiskola VI. osztályának növendékei bájos kis előadást rendeztek f. évi március hó 26-án «Kárpáti elemi iskolánk» felépítése javára.

Meghatóan kedves volt a gyermekek nagy buzgósága, lelkesedése, mellyel kis előadásukat szinte ünnepéllyé emelték. Önállóan maguk választották meg a műsort, a szereplőket, hívták meg a vendégeket s ügyes játékukkal nemcsak hogy mindvégig lekötötték a fényes közönség figyelmét, érdeklődését, de tanúságot tettek arról is, hogy fejlődő lényük megindult gyönyörű gondolatokban, ideális lelkesedésben s benyomásokban gazdag szívük már tud impulzust adni «cselekvésre».

Az előadás műsora a következő volt:

1. Prológ. Irta: Nadányi Olga, felolvasta: Paris Anette.
2. Farkas Imre: A vén cigány. Szavalta Baska Magda. Zongorán kísérte: Szűts Mariska.
3. Magyar dalok. Énekelték: Duka Karola és Ullmann M.
4. Seeling: Schilfflied. Zongorán előadta: Jovánović Vilma.
5. Háborús költemények. Szavalta: Papp Jolán.
6. *a)* Simonetu: Madrigale.

b) Hubay: Hullámzó Balaton tetején, Hegedűn előadta: Kerekes Anna, zongorán kísérte: Szűts Mariska.

7. Tordai Grail Erzsébet: Dr. Gyógykuthy Elvira med. univ. Színdarab.

Ötvenfilléres belépő-jegy mellett az előadás jövedelme 424 K volt. Isten áldd meg — a mi épülő iskolánkat!!

*

Az Isten áldd meg . . . könyvecskén valóban a jó Isten áldása van. Már a negyedik ezer indul útra és a tiszta jövedelem a jótékony célra 6800 korona. — De ennél talán még szebb, még örvendetesebb az erkölcsi siker! Az Erzsébet Nőiskola elemi iskoláját valamely kárpáti falucskában igazán a szeretet, lelkesedés és kegyelet építik fel; tanú erre az a sok szép hálás szívü levél, amely a visszaszár-

maztatott gyűjtőívekkel együtt Berta Ilonához érkezik. Mindenik kivétel nélkül köszönetet mond azért, hogy hozzájárulhat egy-két téglával az iskola felépítéséhez!

Legujabban két kiváló intézet, iskola lelkes igazgatója és tanári testülete áldozott *100—100 koronát* erre a célra, Brand Vilma és Illyés Gizella úrnők Modorról, illetve Nagyenyedről küldték ez összeget néhány meleg szó kíséretében. Követésre méltó példa, az összetartozásnak az anyaintézethez való hűségnek erőteljes kifejezője. Most a Lorántffy egyesület önképző köre készül egy kedves, hazafias szellemü ünnep jövedelmével szolgálni ezt a célt.

Emlékezzünk meg e helyen hálás elismeréssel a nagyobb gyűjtésekről, nem épen nagy összegek ezek, de nagy búzgóságot jelentenek. Behrmann Hanzi 46 K, Bokor Irma 98 K, Tyroler D. 79 K, Barkats Mária és a szabadkai elemi tanítónőképző 120 K, Károlyi Lászlóné grófné 210 K, Czinczár Paula 62 K, Cservenyákné Tattay Irén 60 K, Jakab Rudolfné 55 K, Szász Katica 40 K, Resch Katalin 36 K, Zsoldos Hermin 34 K, Labancz Ida 30 K, Ábrahám Gerőné 30 K, Vitár Margit 30 K, Tevely Eszter 60 K, Kerecsényi Margit 34 K, Karvalyné Draskovits Elma, Mária Benigna nővér 72 K, Osvath Klára 35 K, Hüvös Irén 56 K, Domaniczky Irén 30 K, Gúth Marianne 32 K, Agárdy Ilma 80 K, Keresztessy Izabella és Kornélia 120 K, Király Mária 60 K, Carvin Piroska 38 K, Erősdy Antonia 48 K, Széchenyi Lászlóné grófné 50 K, Füspök Lenke 60 K, Szabó Károly, ny. tanfelügyelő 58 K stb.

Intézzük ide mintegy biztatásul az Isten áldd meg . . . szerzőjének azt a néhány sorát, gondolatát, amelyre a mai nehéz időkben mindnyájunknak oly nagy szüksége van:

Keresem az Erőt,
Aki erősítsen!
Keresem a Lelket,
Aki lelkesítsen!
Keresem a Szívet,
Aki melegítsen!
Keresem az Istent,
Aki megsegítsen!

*

A Mária Dorothea Egyesület XXXI. közgyűlését tartotta április 2-án. Az előterjesztett beszámolók magukon viselik a nehéz idők súlyos bélyegét. Az Otthon fenntartásának költségei erősen megnövekedtek, a jövedelem evvel nem tud lépést tartani. A jelen még deficitmentes, de az új költségvetési előirányzat már egyenesen előterjeszti, előirányozza a hiányt. Jövőre 48,000 K összes bevétellel szemben 61,700 K kiadás, tisztán az Otthon fenntartása előreláthatólag 50,000 K-ba fog kerülni, többe mint a mennyi az Egyesület bevétele. A kiadások az általános drágulás következtében folyton emelkednek, a bevételek pedig elmaradnak. Ugyanis a háború társadalmi életünkben sok eltolódást idézett elő. Ilyen eltolódás mutatkozik a jótékonykodás terén. Ma több a jótékonyság mint bármikor, csakhogy minden jótékonyságot lefoglalnak a katonák, a rokkantak, vakok,

hadiözvegyek s árvák. Hiszen olyan természetes, hogy szívünkhöz közelebb jutnak a háború borzalmainak károsultjai, rokkantjai, mert mi érettünk is szenvedtek, de azért még sem szabadna a társadalomnak a régi gyámoltjait elhagyni. Nem szabad engedni, hogy a jótékony egyesületek működése megbénuljon. A tagoknak össze kell fogni s ha gyűjtést indítani nem lehet, akkor agitálni kell, hogy önkéntes adományokat ajánljanak fel. Hiszen annyi ember van, kinek jövedelmét a háború nem csökkentette, hanem növelte, sok az új gazdag ember, próbáljuk meg ezek figyelmét felhívni a M. D. E.-re. Toborozzunk minél több új rendes és alapító tagot, fizessük tagsági díjainkat pontosan (sok a csillaggal megjegyzett rossz fizető a tagok idei névsorában is!) s ha csak lehet toldjuk meg néhány fillérrel is.

Örömmel láttuk a közgyűlésen is, hogy a tagokat nem kedvetlenítették, nem csüggesztették el az anyagi nehézségek, sőt ellenkezőleg, az idők nyomása megtermette a kellő reakciót, fölbuzdulás, lelkesedés hatotta át a lelkeket, megindult az akció új tagok toborzására, rögtön bejelentettek több új alapító tagot, megindult az önkéntes adakozás is. Az ülés folyamán jelentette be Hérich Károlyné alelnök, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 4000 K államsegélyt utalványozott ki az Egyesületnek a folyó évre.

Látva a tagok lelkes felbúzdulását, teljes bízalommal nézünk a nehéz esztendő elé, mert a lelkesedés le fogja győzni a mostani nehézségeket is.

A M, D. E. életének fellendítése már több ízben szóba került, szerepelt a közgyűlésen is. Egy kiküldött bizottság jelentésében indítványozza az egyesület nevének némi megváltoztatását, mert van még egy második teljesen felekezeti jellegü Mária-Dorothea Egyesület is, ezért gondolnak arra, hogy egyesületünk címe legyen: Magyar Tanítónők Országos «Mária Dorothea» Egyesülete. Tervezik a tanítónői szakosztály működésének élénkítését, a tagok részére üzletekben, színházakban kedvezmények biztosítását. az állásközvetítés kiszélesítését stb. E felmerült eszmékkel az Egyesület igazgatósága s választmánya fog behatóbban foglalkozni s a megfelelő javaslatokat ki fogja dolgozni.

Személyi hirek.

Dr. Horger Antal mint népfelkelő főhadnagy, századparancsnok április 3-án az olasz harctérre ment. Kedves kartársunktól a viszontlátás reményében búcsúzunk, adja Isten, hogy teljes épségben térjen vissza elhagyott katedrájára.

*

Bányász Bera áll. polgári leányiskolai tanítónő márc. 4-én férjhez ment *dr. Tóth László* nagytapolcsányi kir. járásbírósági jegyzőhöz.

*Borosnyay Margit*ot eljegyezte *Gaáli Ernő* m. kir. honvédszázados.

*

Dr Artimovics Gáborné Seress Jolán meghalt február 29-én életének 29-ik évében. A békéscsabai Böszörményi-féle magán polgári iskola búzgó tanítónőjét, az Erzsébet-Nőiskola kedves, volt növendékét gyászolja a megboldogultban.

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE.

Die höheren Mädchenschulen. Technikai okok miatt megkésett a *múltévi 20. füzet.* Nem esik ki a többi közül. Mindig csak a *lyceum* vagyis a felsőbb-leányiskola; újra meg újra innen indul ki és ide tér vissza sok nagy kívánság, ami mind értékes, mert valamennyit a háború tanulságai inspirálják. Hányféle szempont, hányféle árnyalat! Szinte vigyáznunk kell, hogy mindegyiket megértsük külön! Hogy mindegyikben benn lüktet a női művelődés erős vágya, az rögtön szembetünik.

Dr. Wülker határozottabb *német* jelleget akar adni ennek az iskolának: több német óra, eggyel kevesebb idegen-nyelv. De melyik nyelv maradjon ki: az angol vagy a francia? A tartalom és az elterjedtség szempontjából arra szavaz, hogy az angolt tartsák meg, és ennek a körében fejlesszék ki azokat a hagyományos formális értékeket, melyek eddig a franciában domináltak!

Oberlehrer *Kieszner* a mai *vallás-órák*ról beszél. Két általános kérdést emel ki abból a sokból, ami a nyugtalan fiatal lelket olyan erős forrongásba hozza: a keresztény szeretettel a végtelenül jó Atyaúristen-nel hogyan egyeztethető össze a háború? hogy fér meg Jézus erkölcsi világnézetével? — Mindegyik kérdésre teljesen megvigasztaló, sőt felemelő választ kaphatunk, ha nem az önző érzések szemüvegén át tekintjük az eseményeket. Ő Jézusban nemcsak a szelídséget látja, hanem a fenséges uralkodó-erőt is. Azután bízik abban, hogy a háború végeredményben gyűlöletfojtó lesz. — Bár hozzájárulhatna az iskola, hogy ez a bizalom csakugyan diadalhoz jusson!

Buchenau, vezető-tanítónő, olyan *gyakorlati-fonetikát* ismertet, mely foglalkozik az angollal is, a franciával is együtt; már ötödik kiadást ér és aránylag igen ritkán követ el hibát, noha óriási nehézséget okoz a finom kiejtési különbségeknek az irásbeli megrögzítése. Ugyancsak Buchenau úrhölgy dicséri Abry Audic és Crouzet rövid képes francia irodalomtörténetét, mint olyat, melyben a nemzeti szellem hűen, erősen és művészien tükröződik

*

Az idei *első füzet*ben *Güldner* dr. búcsuzik kiadói állásától, melyet öt éven át töltött be. Sok társadalmi forrongás, módszertani probléma vált aktuálissá az ő vezetése alatt. A havi folyóirat csakhamar kezdett kéthetenkint megjelenni; ez a sűrűbb, közvetlenebb

megnyilatkozás nagyon jónak bizonyult a háború alatt is, sőt akkor még fellendült. De természetszerű következménye a nagyobb izgalomnak és a nagyobb gyorsaságnak hogy az utód: Prof. Dr. *Le Mang*, jobban hangsúlyozza az eszmecsere szükséges voltát, noha minden másban hű marad a tradicióhoz.

Direktor *Schrembs* éppen az eszmecserék megvalósítása mellett foglal állást, különös tekintettel a német nemzeti lyceumra, melyet legtöbbfélekép vitatnak. Szerinte nyugodtan ki kell várni a történelem sorsfordulatát. Ez majd világosan rámutat a jövő nemzedék céljára, a cél pedig meghatározza az eszközöket. Addig csak óva int két dologra; először az idegen-nyelvtudás még nem tesz idegen érzelmüvé, másodszor az iskolák nagy differenciálódása óriási teher a közművelődésre. Erős meggyőződése, hogy két új nyelv nem sok, a franciát nem szabad elhagyni; akinek van nyelvtehetsége, akinek könnyen megy az angol, annak könnyű ez is. — A háztartási ismereteket szivesen hagyja a 16 év utánra, a nőiskola idejére; ekkor óvják meg a leányt intenziv mozgással a hiábavaló ábrándozástól, az alaptalan férjhezmenési kombinációktól. — Kár, hogy a végén annyira belemelegszik Itt már akár elseperné az egész lyceumot a főlyceummal együtt, ő, aki annyira vigyáz a reformokkal.

H. Michling is olyanformán vélekedik, hogy a németeknek eddig még nincs *igazi nemzeti leányiskolájuk*. Már pedig ez baj, annyira baj, hogy Elszász-Lotharingiát is befolyásolja, itt is késlelteti az egységes birodalmi szellem teljes érvényre jutását. De az ő gondolatmenete arra az eredményre vezet, hogy ezt a szellemet a mai kereteken belül lehet és kell jobban fejleszteni. Például az óraszámtól *egészen függetlenül*, az a véleménye, hogy több gondot fordítanak az idegen-nyelvben a jó kiejtésre, pontos helyesírásra, mint az anyanyelvben. Ott ezt megtanulandónak tekintik, itt veleszületettnek hiszik. A germán írást meg lassankint egészen elhanyagolják, ennek a beszédes karakterére alig adnak valamit. És ez még mind külsőség, ez mind kis terület abban a sok gazdag kincsben, ami szent nemzeti örökség, amit ápolni és fejleszteni kell.

Az egyéni nézetekbe szervesen kapcsolódnak bele az *egyesületi hirek*. Itt is legtöbbnyire azok a körök vezetnek, ahonnan az írások kerülnek ki. Annál érdekesebb, hogy Lübeckben vágyódnak a szülők hangja után; a vágy eddig csak felszólítás maradt. — Westfáliában egyik csoport a technikai szakokat, másik az idegen-nyelveket akarja megrövidíteni, de mindegyik csak időbeli korlátozással.

Prof. *Neumann* rámutat azokra a *vallástanitási könyvekre*, melyek az egyház benső életét igyekeznek közel vinni a gyermek lelkéhez; teszik ezt megfelelő egyháztörténelemmel, válogatott felsőosztályos katekizmussal, az erkölcsi ideálok nemzetfilozófiai fejtegetésével, stb. stb. Legtöbbször ott tartanak, hogy az ideált már kitűzték, de a megvalósítás eszközeit még nem találták meg.

A 22. lapon pompás leírást kapunk arról a nagyszabású *otthon*ról, mely *Charlottenburg*ban a főiskolák nőhallgatói számára épült kertek között. Nagyszabású, mert közel 100 lakója van, de azért minden csak nem kaszárnyaszerű. Nőépítész építette kedvesen, barátságosan, csupa meghitt sarokkal, erkéllyel; étkezni is lehet kis aszta-

loknál, csendesen, noha nem hiányoznak a hatalmas társalgó- és előadótermek sem. Az árak igen mérsékeltek, s ez szintén hozzájárul ahhoz, hogy általános nagy örömmel fogadják mindenütt. — Azt hiszem, nagyban emelné az egyetemi kérdés tisztázását nálunk is, ha evvel a tárggyal foglalkoznának, egyelőre legalább gondolatban.

*

A 2. *füzet*ben *Kanngisser Nagy Frigyes* irodalmi munkásságát taglalja *az iskola szempontjából*. Két olyan gyűjteményt is említ, mely erre a célra alkalmas, egyrészt a szemelvények megválogatása, másrészt a művészi illusztrációk folytán. Mindegyikben dokumentumokat keres a hatalmas uralkodó nagyszabású tapasztalatairól, erős lelki élményeiről, kiváló emberi fejlődéséről. Lelkes szenvedései, küzdelmes lemondásai szintén száz meg száz jellemző hangban nyilatkoznak meg. Az ő életében a kötelességérzés, a barátság és a jótékonysági szellem magasztosnál magasztosabb példákban jelenik meg. Többször állította nehéz problémák elé fizikai gyengesége is.

Akit a mi nemzetiségi ügyeink élénkebben foglalkoztatnak, az kedvvel olvashatja *Sander* cikkét *a Balti-tartományok kulturtörekvéseiről*. Milyen fejlett az egyesületi érzék mindenütt, még a nőszövetségekben is! Mennyi könyvtári, művészeti, irodalmi felszerelés! Mindez elsősorban az egységes nemzeti szellem erősítésére.

Az apróbetűs rovatokban igen fontos «a magasabb leányiskolák javára alakult egyesület» jelentése a *nőiskola* ujabb megvitatásáról. Ezt az intézményt ugyanis most úgy fogják fel, hogy előkészít a kötelező női közszolgálati évre és hogy ilyen céllal nemhogy elsorvadna, mint sokan hiszik, hanem ép ellenkezőleg, fellendül annak a vágynak a helyes megvalósításában, melyért az egész birodalom minden rétege reszket.

*

A 3. *füzet*ben *Benno Menzel* tárgyalja *a jövő iskolának a népszervezeti berendezéseit*. Berthold Ottó pedagógiai gondolatait követi. Vele együtt kiindul abból a tapasztalati tényből, hogy a gyermek az iskolaköteles kor előtt óriási szellemi munkát végez, de teszi ezt könnyen, játszva, észrevétlenül, mert a dolog nem parancsra történik. Az iskola kizökkent ebből a természetes irányból, sőt még arra sem hagy időt, hogy legalább mellékesen ápolható lenne. Pedig hogy a hajlam rá megvan, azt mutatja az úgynevezett felszabadulás, amikor egészen magától újra be szokott állni a régi methodus. Mindennek az az oka, hogy az igazi ismeretszerzés teremtés, nem pedig a kész igazság szolgai átvétele és hogy az igazi tanulás, az igazi iskola: emberek társasága, kik segíteni akarnak egymáson annak a közlésével, ami éppen akkor lelküket legjobban leköti. Ilyen ismeretszerzés, ilyen iskola legszükségesebb meg legjobban létrehozható az «inas»-években, ha azt a fiatal gyereket nem tekintik olcsó munkaerőnek, hanem megnyilatkozó, kérdező, fejlődő tehetségnek, ki ad és kap. Igy elérhető, hogy a nép feleszméljen, előbb-utóbb rátaláljon önmagára és megszerezze azokat az eszközöket, melyek boldogulása meg hivatása tekintetében a legértékesebbek.

Block iskolatanácsos a német tanítónők egyesületének nevében szólal fel. Félti a nőket a *kötelező közszolgálati évtől*. Hallani sem akar olyan berendezésről, ami nagy felforgatással jár, ami sok olyan munkát, adminisztrációt és befektetést kíván, mely végeredményben csak eltéríti a nőt a legigazibb és legpótolhatatlanabb családi feladatoitól. Kívánja, hogy ne a polgárjog külsőséges feltételei legyenek a döntők és ne a közjó teljes megismerése legyen az első, alaposan elsajátított tudomány. «Jó családanyából biztosabban válik nemzetének jó anyja, mint fordítva.» «És amit nők tehetnek a közösségért, az reálisan úgy sem irányulhat tágabb körre, mint oda, ahol a tanítónők máris példát mutatnak.»

A hivatalos kis beszámolókban mindjárt szemetszúr a német kultuszminiszter kérése a Vöröskereszt-hez. Kéri, hogy terjesszék a *kézügyességeket* a férfiak között is: ez szórakoztat, edzi az akaratot, az élet praktikus követelményeiben gyors elhatározást, jó megoldást sugall.

Kedves figyelemre vall továbbá, hogy a Porosz Országos Egyesület megbeszéléseket folytat ugyan, de dönteni nem dönt a lyceumot illetőleg, mert várja haza a *harcoló kollégákat*.

*

A *4. füzet*ben Dr. Franciska *Henner* igyekszik beállítani *a világtörténelmi tanításba* a *mi mostani nagy háborúnkat*. Tartós önmérsékletre, az adatok erős megszorítására utal, csak a tágkörű, biztos, magasröptű meglátásban, a politikai művelődés és gazdasági áttekintésekben találja meg a kötelességérzés, az egyéni jellem gyökerét. Ebből következik a folytonos csoportosítás, a csoportosításból meg az, hogy a jelenből szintén ki tudják választani a leglényegesebbet és azt hozzákapcsolják a multhoz. — A kiválasztás aktuálissá teszi a forrástanulmány módszerét; szerző véleménye az, hogy akár házi, akár iskolai munka, akár olvasmány, akár referátum a forrás, középfoku iskolában mindig az a legfontosabb, hogy szemléltető illusztrálásul szolgáljon.

Oberlehrerin *Jakoby* fontos nézőpontot szolgáltat azoknak, kik a *lyceum* reformját a mai keretek között akarják megoldani. Ő ápolni véli a nemzeti jelleget, óvni akarja a lányok túlterhelt fizikumát fejleszteni kívánja az elhanyagolt logikai gondolkodást, mindezt avval, hogy a sok időt kívánó gyakorlati tanulmányokat korlátozza és a szellemi átdolgozást sürgeti. Teszi ezt mindenekelőtt az idegen nyelvekben, hol bőségesen szolgál példával.

A könyvismertetésben, egyes *megbeszélésekben*, inspiráló: «friss dalok fiuknak, bájosak lányoknak; «romantikus opera — nemzeti opera»; «olvasókönyv a németeknek Németország felemelkedéséről»; «az új női ruházkodás és a női műveltség».

Azt hiszem, valahányszor újra meg újra halljuk ezt a két szót együtt «női ruha és műveltség», mindig új meg új vonatkozást fedezünk fel köztük. A ruha jóságától, kényelmétől, árától milyen nagyon függ, hogy mennyi fáradságot és mennyi pénzt áldozhatunk a kultúrának!

Schmidt Mária.

Előfizetési díjat fizettek 1915 december 1-től 1916 február 29-ig bezárólag

1916. évre előfizettek:

Vietorisz Aranka, Nyiregyháza; Polg. leányiskola, Versecz (két-harmad évre); Irgalmas Nővérek Karolina intézete, Vácz; Vidor Manó, Nagyvárad (2 példányra); Vörösz Sándorné, Eperjes; Irgalmas Nővérek, Veszprém; Angol kisasszonyok Sancta M. Intézete, Veszprém; dr. Vadász Elemér, Budapest; Vadászné-Firman Ella, Gölniczbánya; Vértessy Edit, Zalaszentgrót; Vidonyi Anna, Győr; Vozáry Ilona, Nagyvárad.

Weiler Stefánia, Budapest; Wetzer Lujza, Szombathely; Wendler Irma, Budapest; Weiszberger Antónia, Budapest; Wagner Kálmánné, Selmeczbánya; Wáczek Ferencné, Budapest; Winter Mariska, Érsekújvár; Winter Györgyné, Krasznabéltek.

Zöllner Erzsébet, Budapest; Zakariás Márta, Budapest; Zala Mária, Pozsony; Zsoldos Hermin, Nagytapolcsány; Zeller Izabella, Budapest; Áll. polg. leányiskola, Zólyom; Áll. polg. leányiskola, Zilah; Zipszer Anna, Felsőlövő; Zichy Sarolta grófnő, Budapest; Zsigmondy Ilona, Budapest; Zichy Margit grófnő; Zeller Ilona, Feketebátor.

1915. évre előfizettek:

Abonyi áll. polgári iskola; Ev. leánynevelő-intézet, Aszód, (III. harmad évre); gróf Apponyi Albertné, Eberhard.

Benke Ilona, Budapest; (II. félévre); Országos Kaszinó, Budapest; (III. harmad évre); Buteán Erzsébet, Lugos; Bezsilla Irén, Kassa; Magy. Tisztviselők Orsz. Egyesülete, Budapest.

Csiki Anna, Kolozsvár.

Özv. Draskovich Istvánné, Budapest; Ref. tanítónőképző, Debreczen; Dienes Jánosné, Debreczen; Domaniczky Irén, Rozsnyó; Báró Diószeghy Illa, Zilah.

Egan Lujza, Budapest; dr. Ember Józsefné, Budapest.

Farczády Jolán, Marosvásárhely (II. félévre); Frenszmuth Margit, Pozsony, dr. Fülöpné-Csillag Erzsébet, Debreczen; Fekete Teréz, Szatmár; Fuchs Gyuláné, Galgócz; Fautz Katalin, Somogyszil; Özv. Fischerné-Krizsanovszky Polda, Miskolcz; Fernbach Károlyné, Budapest

Győri áll. felsőbb leányiskola; Mária Dorothea Egyesület Győr-vidéki köre.

Hegedüs Károly, Budapest; Holitscher Szigfridné, Budapest; Héder Sándorné, Budapest.

Jancsó Erzsébet, Budapest; Jelinek Józsa, Vágszállás; Jeszenszky Margit, Karancsság.

Kiss Emilia, Sárbogárd; Áll. polg. leányiskola, Keszthely; Polg. leányiskola, Komárom; Iskolanénék tanítónőképző-intézete, Kalocsa; Kovács Erzsi, Budapest; Kőmíves József, Arad; dr. Koch Nándor, Budapest; Konczné-Karácson Ottilia, Debreczen.

Lindenmeyer Antónia, Budapest; Lengyel Erzsi, Szatmár; Lehmann Kálmánné, Tatatóváros; Lengyel Jánosné, Budapest; Lipcsey Margit, Ipolyság; Löblné Gross Irma, Szabadka; Lukács Pálné, Budapest; Linhart Adél, Budapest.

Mezey Lili, Budapest; Ref. felsőbb leányiskola, Miskolcz; özv. Markhót Gusztávné, Szombathely; Mórotz Karola, Eperjes; Málnai intézet, Budapest; Mauthner Margit, Budapest; dr. Márki Sándor, Kolozsvár; Áll. elemi iskola, Magyaróvár.

Neumann Ilka, Budapest (II. félévre); Angéla Önképzőkör, Nagyszombat; Ref. tanítónőképző, Nagyvárad; Áll. polg. leányiskola, Nagyszeben; Nemes Bertalanné, Budapest; Róm. kath. elemi leányiskola, Nagykároly (III. harmad évre); Nigrinyi Vilma, Bazin; Novákovits Olga, Izbiste; Nagy Pálné, Lőcse; Nuszer Jánosné, Budapest; Áll. polg. leányiskola, Nagyenyed; Messinger Karolin-féle leánynevelő-intézet, Nagybecskerek (III. harmad évre).

Oszvald Ilona, Budapest.

Perczelné-Kozma Flóra, Budapest; Pentsy Erzsébet, Nagybánya; Petrás Mária, Trencsén; Petz Lajosné, Győr; Pittoni Bianca, Budapest; Pataj Iza, Óbecse; dr. Petheő Ernőné, Tass; M. kir. háztartási iskola, Putnok; Petainek Edit, Budapest; Pápay Ferenc, Budapest.

Rakovszky Mária, Nagyrákó; Ratkovszky Terézia, Kalocsa.

Schreiner Hilda, Pestújhely; Áll. felsőbb leányiskola, Sopron, Sinkovich Clarissa, Szentkatolna; Seidl Anna, Kaposvár; Özv. Schütz Jánosné, Kistószeg; Schaffer Erzsébet, Budapest; Sevcsik Ilona, Budapest; Szocialis Misszió Társulat, Budapest; Szuppán Vilmos, Budapest; báró Szalay Gáborné, Budapest; Szegfi Emmi, Fiume; Sztáray Irma grófnő; Áll. felsőbb leányiskola, Szeged (kétharmad évre); Szalay Hedvig, Badaló; Szabóné Kenessey Sarolta, Válaszút; Ref. felsőbb leányiskola, Szatmár-Németi; Szedő Gáspárné, Budapest.

Tornyay Schossberger Lajosné báróné, Budapest; Róm. kath. polgári iskola, Trencsén; Áll. felsőbb leányiskola, Trencsén, Tóth Zoltánné, Budapest; Áll. felsőbb leányiskola, Temesvár, (III. harmad évre); Városi polgári iskola, Temesvár (III. harmad évre); Tevely Eszter, Kaposvár.

Újváry Kamilla, Pécs; Polg. leányiskola, Ujverbász.

Vadász Elemér dr., Budapest; Angol kisasszonyok intézete, Veszprém; Irgalmas Nővérek intézete, Veszprém.

Wodianer Juliska, Budapest; W. S. Illyés Olga, Aranyosgyéres; Winter Györgyné, Szatmár; Waczek Ferencné, Budapest.

Zipernovszky Károlyné, Budapest.

1914. évre előfizettek:

Gróf Apponyi Albertné, Éberhard; Áll. polg. iskola, Abony. Bandhauer Irén, Budapest; Bezsilla Irén, Kassa; Magy. Tisztviselők Orsz. Egyesülete, Budapest; Csiki Anna, Kolozsvár; Ref. tanítónőképző, Debreczen; Dienes Jánosné, Debreczen; báró Diószeghy Illa, Zilah; Egan Lujza, Budapest; dr. Ember Józsefné, Budapest; Frenszmuth Margit, Pozsony; dr. Fülöpné-Csillag Erzsébet, Debreczen; Fuchs Gyuláné, Galgócz; Fautz Katalin, Somogyszil; Özv. Fischerné-Krizsanovszky Polda, Miskolcz; Áll. felsőbb leányiskola, Győr; Holitscher Szigfridné, Budapest; Héder Sándorné, Budapest; Jancsó Erzsébet, Budapest; Jeszenszky Margit, Karancsság; Kiss Emilia, Kislók; Áll. polg. leányiskola, Keszthely; Konczné Karácson Ottilia, Debreczen; Lengyel Erzsi, Szatmár; Lengyel Jánosné, Budapest; Lipcsey Margit, Ipolyság; Mezey Lili, Budapest; Mórotz Karola, Eperjes; Mauthner Margit, Budapest; Áll. elemi iskola, Magyaróvár; Maszny Gizella, Kassa; Angéla Önképzőkör, Nagyszombat; Nemes Bertalanné, Budapest; Nigrinyi Vilma, Bazin; Novakovits Olga, Izbiste; Nuszer Jánosné, Budapest; Oszvald Ilona, Budapest; Pentsy Erzsébet, Nagybánya; Petrass Mária, Trencsén; dr. Petheő Ernőné, Tass; Petainek Edit, Budapest; Rakovszky Mária, Nagyrákó; Ratkovszky Terézia, Kalocsa; Sinkovich Clarissa, Szentkatolna; Özv. Schütz Jánosné, Kistószeg; Schaffer Erzsébet, Budapest; Schlanger Rózsi, Ujpest; Szuppán Vilmos, Budapest; Szegfi Emmi, Fiume; Sztáray Irma grófnő, Nagymihály; Szalay Hedvig, Badaló; Szabóné-Kenessey Sarolta, Válaszút; Ref. felsőbb leányiskola, Szatmár; Szedő Gáspárné Budapest; báró Tornyay Schossberger Lajosné, Budapest; Róm. kath. polg. iskola, Trencsén; Áll. felsőbb leányiskola, Trencsén. Tóth Zoltánné, Budapest, Állami felsőbb leányiskola, Temesvár, (III. harmad évre); Városi polgári iskola, Temesvár (III. harmad évre); Polg. leányiskola, Ujverbász; Angol kisasszonyok intézete, Veszprém; Irgalmas Nővérek intézete, Veszprém; Wodianer Juliska, Budapest; W. S. Illyés Olga, Aranyosgyéres; Winter Györgyné, Szatmár; Wáczek Ferencné, Budapest, Zipernovszky Károlyné, Budapest.

1913. évre előfizettek:

Bezsilla Irén, Kassa; Magy. Tisztviselők Orsz. Egyesülete, Budapest; Csiki Anna, Kolozsvár; Dienes Jánosné, Debreczen; báró Diószeghy Illa, Zilah; Egan Lujza, Budapest; dr. Fülöpné Csillag Erzsébet, Debreczen; Fuchs Gyuláné, Galgócz; Holitscher Szigfridné, Budapest; Héder Sándorné, Budapest; Jancsó Erzsébet, Budapest; Kontzné Karácson Ottilia, Debreczen; Lengyel Erzsi Szatmár; Mezey Lili, Budapest, Mórotz Karola, Eperjes; Mauthner Margit, Budapest; Áll. elemi iskola, Magyaróvár; Angéla Önképzőkör, Nagyszombat; Pentsy Erzsébet, Nagybánya; Petainek Edit, Budapest; Rakovszky Mária, Nagyrákó; Sinkovich Clarissa, Szentkatolna; Özv. Schütz Jánosné, Kistószeg; Schaffer Erzsébet, Budapest; Schlanger Rózsi, Ujpest, Szuppán Vilmos, Budapest; Szegfi Emmi, Fiume; Szalay Hedvig, Badaló; Szabóné Kenessey Sarolta, Válaszút; Ref. felsőbb

leányiskola, Szatmár; Szedő Gáspárné. Budapest; Áll. felsőbb leányiskola, Trencsén; Tóth Zoltánné, Budapest; Angol kisasszonyok intézete, Veszprém; Irgalmas Nővérek intézete, Veszprém; Wodianer Juliska, Budapest; Weiser Carola, Nagyszentmiklós; Zipernovszky Károlyné, Budapest.

1912. évre előfizettek:

Bezsilla Irén, Kassa; Dienes Jánosné, Debreczen; Egan Lujza, Budapest (1911. évre is); dr. Fülöpné Csillag Erzsébet, Debreczen; Konczné Karácson Ottilia, Debreczen; Áll. felsőbb leányiskola, Trencsén; Angol kisasszonyok intézete, Veszprém; Irgalmas Nővérek intézete, Veszprém.

1917. évre előfizetett:

Ev. polgári leányiskola, Kassa.

A szerkesztésért felelős: *Dr. Vásony Lajos.*